

PLUUSTERGOUD

Halfjaarlijks tijdschrift van de Historische Vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Belcampo... in Sappemeer?
De geschiedenis van Hooites Beukema
Van huis en haard verdreven...
Royal Bodewes

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”,

W.A.H. Rozema, Noordersingel 24,
9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512.
histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

NL42INGB0007453326

NL67ABNA0453578047

De HVHS e.o. is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI), alsmede een Culturele ANBI (dossiernummer 92 837).

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,

Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand

E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergion Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van het bestuur <i>Janneke Hessing Alberts</i>	1
Van de redactie	2
Verzeeuwigd, moar aid nog n Grunnigs wicht <i>Frederika R. de Vries</i>	3
Belcampo... in Sappemaar <i>Roel van der Laan</i>	5
De Frieslandriegel of Assener Stellingen <i>Wim A.H. Rozema</i>	7
De geschiedenis van Hooites Beukema <i>Jan Douwe Bakker</i>	9
Panem et Circenses	25
Wolters likeurstokerij Martenshoek <i>Frits Meiring</i>	25
Machiefabriek “Welgelegen” <i>Ton Somerville-te Velde</i>	26
Actuele lezing bij Historische Vereniging H-S	28
Sociëteit De Harmonie te Hoogezand <i>Michel van Dalzen, Jens Idema</i>	29
Gemeente-archief HS <i>Taede Smedes</i>	35
Van huis en haard verdreven... <i>Wim A.H. Rozema</i>	36
Van drie naar acht onderwijzers	40
Verhuizen kost veren! <i>Mien Westerdiep-Niemeijer</i>	42
Je zult maar moeten vluchten...	47
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuut</i>	48
Royal Bodewes <i>Frens Jonker</i>	50
In gesprek met...	53

VAN HET BESTUUR

Janneke Hessing Albers

Juni 2016 en zomereditie nr. 43 van Pluustergoud ligt weer voor u. Het belooft weer een boeiend en interessant nummer te worden zoals u van ons gewend bent. Mede dankzij onze gewaardeerde redacteurs Daan Hulsebos en Melle Vos. Het is voor de redactie altijd weer spannend of er genoeg en interessante artikelen aangedragen worden door leden of niet-leden. Mede door onze vaste auteurs zoals Gerrit Stuit en Henk Puister zijn er vaste artikelen voor handen. Ook Wim Rozema kan zo langzamerhand gerangschikt worden onder de vaste auteurs. Toch wil ik graag nogmaals een oproep doen bij u om ook eens na te denken over een leuke bijdrage die voor ons blad boeiend zou zijn. Redactie en bestuur houden zich van harte aanbevolen!

In Pluustergoud nr. 38 had ik u in mijn voorwoord verteld over het voorgenomen initiatief van de Historische Vereniging om een lijst op te stellen van karakteristieke en beeldbepalende panden in onze gemeente. Wij, als Historische Vereniging, zijn geschrokken van de toen voorgenomen sloop van het voormalig arbeidsbureau aan de Kleinemeesterstraat in Sappemeer ten behoeve van de uitbreiding van supermarkt Lidl. Helaas is de sloop doorgegaan, maar mede naar aanleiding van deze onverwachte sloop heeft de monumentencommissie bestaande uit Jan Battjes voorzitter; Gerrit Stuit, lid en ondergetekende, lijsten van deze panden opgesteld per dorp. Menig maandagmorgen kwamen de heren bij mij thuis en zaten we achter de laptop. Dorp voor dorp, straat voor straat ‘wandelden’ wij via streetview door de omgeving. Van elk pand dat wij het waard vonden is een foto gemaakt plus nadere omschrijving. Ook hebben wij een lijst gemaakt van historische plekken die de moeite waard zijn om te worden genoemd. Voorbeelden zijn b.v. de oude laantjes in Sappemeer, die als toegang dienden naar de kwekerijen in Boswijk en Margrietpark. In Martenshoek een origineel stukje kade aan de Werfkade, en in Foxhol de voormalige insteekhaven van scheepswerf Fikkers. Verder nog in Westerbroek een restant van een sluis en in Kielwindweer het kerkepad. Zo zijn er nog veel bijzondere, soms vergeten plekjes te vinden in onze gemeente. Van al deze plekken zijn foto’s gemaakt. Namens de heren Battjes en Stuit kan ik wel zeggen dat wij er veel plezier aan beleefd hebben en er veel van hebben geleerd! Wat het vervolg hiervan is kan ik u nu nog niet vertellen daar kom ik later op terug!

Ook wil ik de vernieuwde website www.gemeentearchief.hoogezand-sappemeer.nl van onze gemeente nogmaals onder de aandacht brengen. De website is vorig jaar juni officieel in de lucht gegaan en biedt tal van mogelijkheden om in het verleden te duiken d.m.v. bevolkingsregisters, geboorte-, huwelijks- en overlijdensaktes, en veel fotomateriaal. Wekelijks zijn er vrijwilligers van onze vereniging bezig om de archivaris zo mogelijk waar ze kunnen bij te staan en te helpen bij o.a. het digitaliseren van archiefstukken.

Verder wil ik u wijzen op een 'nieuwe' rubriek in de HS-krant onder de naam Vroeger en Nu. Vanaf mei zal er tweewekelijks een oude en een nieuwe foto van dezelfde locatie naast elkaar komen te staan met beschrijving. Men kan dan zelf zien hoe een omgeving is veranderd of juist herkenbaar is gebleven. Wim Rozema maakt de actuele foto's en Teade Smedes van het gemeentearchief is bereid gevonden om 'oude' foto's af te staan. Ook hier is een goede samenwerking tussen Historische Vereniging en Gemeentearchief van groot belang!

Names het bestuur wens ik u met ons blad veel leesplezier toe en natuurlijk een hele mooie zomer. Wij hopen u weer te zien bij één van onze bijkomsten in het najaar!

VAN DE REDACTIE

Pluustergoud nummer 43 bevat een groot aantal gevarieerde artikelen. De redactie is elke keer weer verheugd dat zovelen de moeite nemen om artikelen aan te leveren, dank daarvoor.

Zo is daar aangeleverd een artikel van mevr. Toni Somerville-te Velde, oud-inwoner van Hoogezand, die vanuit het verre Australië schrijft over de voormalige machinefabriek Welgelegen. Mien Westerdiep was weer uitermate productief door maar liefst drie artikelen in te zenden over respectievelijk Nico Spiekman, de familie Benes en 2 items geheten 'Uit grootmoeders tijd'. Twee ervan zijn in dit nummer geplaatst.

Michel van Dalfzen en Jens Idema stelden hun archiefopdracht beschikbaar, die gaat over de voormalige sociëteit 'De Harmonie' in Hoogezand. In dit nummer deel I.

Van Wim Rozema het vervolg over de Frieslandriegel in Westerbroek en een interessant verhaal over een door Anita van Vliet uit IJmuiden teruggevonden poëziealbum van haar moeder die tijdens de oorlog was geëvacueerd naar Sappemeer.

Roel van der Laan leverde een artikel over zijn huidige woonverblijf, waar in vroegere jaren de bekende schrijver Belcampo met zijn ouders en broer hebben gewoond. Toen Frederika de Vries uit Zeeland op internet met ons blad in aanraking kwam, begonnen de herinneringen van vroeger weer te leven. Ze schrijft hierover en meldde zich tegelijkertijd aan als lid van onze mooie vereniging.

Jan Douwe Bakker schreef over de historie van de voormalige strokartonfabriek Hooites Beukema een artikel en Frits Meiring is op zoek naar een voormalige likeurstokerij in Martenshoek, terwijl Frens Jonker het onlangs verschenen boek over scheepswerf Royal Bodewes bespreekt.

De redactie leverde zelf een viertal korte bijdragen aan over de Nieuwjaarsvisite, de lezing over de gevangenis in Veenhuizen, de excursie van onze secretaris naar het herinneringscentrum in Westerbork en de lezing die hij gaf op het Aletta Jacobs College.

Van de vaste rubrieken dit keer alleen Zelfde plaats, andere foto.

VERZEEUWIGD*, MOAR AID NOG N GRUNNEGS WICHT...!

Frederika R. de Vries

Geachte redactie : Ik wil graag lid worden van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Mijn ouders zijn beide Groningers, mijn vader komt uit Zuidbroek en mijn moeder uit Noordhorn. Onze familie woonde tijdens de oorlog in Foxhol langs het Winschoterdiep naast de scheepswerf Ferus Smit. Toen ik laatst nog een keertje terug was stond ons huis er niet meer. De neef van mijn vader had een slagerij (Jaap Ruben) in Martenshoek. Oom Jaap is door een akelig motorongeluk om het leven gekomen heel lang geleden. Vanuit Foxhol zijn we naar Kolham gegaan waar we een jaar of vier hebben gewoond. Daarna naar de Stad en van daaruit vertrok onze familie voor een periode naar Australië. Niemand is weer in Groningen terecht gekomen. Ik woon al bijna 50 jaar in Zeeland (Middelburg), maar zal altijd een Groninger blijven.

Stadhuis Middelburg (foto W.A.H. Rozema)

In het blad Pluustergoud, dat ik op internet toevallig tegenkwam, las ik dat mevrouw Lies Römelingh-Rehwinkel de club dingen heeft geschonken. Haar ken ik ook nog van toen ze nog dienstmeisje was bij de oude Cees Römelingh. Ik kwam daar vaak toen ik nog in Foxhol woonde. Wij woonden tegenover hen. Ik heb later ook nog wel eens contact met haar gehad! Mijn hart ging open toen ik alles in uw blad las. Nu zou ik heel graag lid willen worden. Het zal mij weer terugbrengen naar jaren, die lang achter me liggen maar die ik nooit kan vergeten. Ik ben in 1939 geboren. U hebt me heel erg blij gemaakt met al die foto's van Foxhol anno 2015 en zeker met dat boekje, de derde Jaap Westerdieplezing, over het ontstaan van Foxhol, dat ik door u kreeg toegezonden! Ik moet nog heel veel lezen merk ik, maar ik vind het

geweldig! Het huis waar wij toen in woonden was van een directeur van W.A. Scholten. Prachtig huis. Zo liepen we via een bruggetje, waar de verbinding met het Foxholster Meer was en dan langs een pad langs al die scheepswerven naar Hoogezand. Toen ik een aantal jaren geleden weer ging kijken was het huis weg en ook dat weggetje waar je langs kon. Je liep nou zo tegen Damen Ship Yards aan! Ik kwam via internet Pluustergoud nr. 20 van december 2014 van uw vereniging ook een dagboek tegen van een winkeleigenaar in Hoogezand. Ik heb er al een groot stuk van gelezen en het maakt steeds meer dingen duidelijk uit die oorlogstijd. Er komen zoveel voor mij bekende dingen in voor. De eerste De Vries kwam vanuit Friesland naar Westerbroek met een boot. Hij was veenwerker. In Foxhol is hij getrouwd. Uit die familie zijn allemaal veenwerkers gebleven en mijn opa trouwde ook weer met een dochter van een veenwerker uit Muntendam. Maar dat alles wisten we toen nog niet. Ik ben het pas sinds een aantal jaren geleden uit gaan zoeken. Ik denk dat ik nog heel veel bekende dingen tegen zal komen bij jullie vereniging. Nogmaals heel hartelijk dank voor alles wat u mij toestuurt.

* Noot redactie: De term ‘Verzeeuwigd’ is een knipoog naar het dagelijkse, prachtige fotoprogramma op Omroep Zeeland; de foto’s van het stadhuis van Middelburg en de plaat van Foxhol komen uit de camera-groothoeklens van onze secretaris.

BELCAMPO... IN SAPPEMEER?

Roel van der Laan

Het antwoord op die vraag kan kort en duidelijk zijn... ja hij was er en hij woonde er zelfs enige jaren! In zijn eerste levensjaren heeft Herman Pieter Schönfeld Wichers, de naam die de schrijver Belcampo bij zijn geboorte kreeg, ruim 3 jaar in Sappemeer gewoond. Desgevraagd had hij zich er waarschijnlijk maar weinig van herinnerd... maar toch.

Van 10 augustus 1903 tot 30 oktober 1906 heeft Herman Pieter met zijn ouders en oudere broer aan de toenmalige Zuiderstraat in Sappemeer tegenover de welbekende Rijks HBS gewoond. Sinds juni 1988 wonen mijn vrouw en ik, eerst samen met onze kinderen maar sinds zij jaren geleden het huis hebben verlaten, met ons tweeën aan de Noorderstraat te Sappemeer met een prachtig uitzicht op de oude Rijks HBS. Het gebouw, dat na het gereedkomen van de Aletta Jacobs Scholengemeenschap vele functies heeft gehad waaronder kantoor van gasbedrijf AGD, kantoor EGD Midden-Groningen en kantoor Essent, is tegenwoordig in het bezit van Visser Vastgoed.

Na mijn pensionering, wanneer je zoals vaak gezegd, tijd krijgt om andere dingen te gaan doen ben ik mij gaan verdiepen in de historie van ons huis.

Vanuit de ‘omgeving’ hadden we meerdere keren opmerkingen gehoord dat er op het perceel waar wij nu wonen ‘van alles’ had gewoond. Tijdens een verbouwing aan ons huis troffen we tijdens sloopwerkzaamheden een muur aan van kleine gele baksteentjes, terwijl de rest uit rode (Groninger) baksteen bestaat.

Nieuwsgierig geworden door een en ander ben ik op het gemeente archief van Hoogezand-Sappemeer gaan zoeken naar eerdere eigenaren en bewoners.

Zo kwam ik erachter dat in het begin van de 19de eeuw, vanaf 1825, het perceel met daarop een woning in bezit was van Willem Andries Bakker van beroep ‘schipper’, in later jaren directeur van een scheepvaartbedrijf. Onder de volgende eigenaren en bewoners bevonden zich o.a. huisschilders, een (oud)schoolhoofd, een onderwijzeres, een handelsreiziger/depothouder en omstreeks de voorlaatste eeuwwisseling ook een kandidaat-notaris met de naam Schönfeld-Wichers. Om de een of andere reden bleef deze naam in mijn geheugen hangen... waarschijnlijk omdat het geen alledaagse naam is.

Plusminus ander half jaar geleden las ik op een morgen een artikel in het Nieuwsblad over het Belcampo Genootschap in Groningen en dat men dit nieuw leven wilde inblazen.

In het artikel werd zijn werkelijke naam Herman Pieter Schönfeld Wichers (Schönfeld in het Italiaans Belcampo) ook genoemd. Toen ik dat las realiseerde ik mij dat ik die naam eerder ergens tegengekomen was..., maar ik wist niet goed meer waar dat ook weer was geweest. Later op de dag schoot het mij op eens te binnen... één van de eerdere bewonersfamilies van ons huis heette Schönfeld Wichers.

Het toeval leek te groot..., maar nog dezelfde dag zag ik in het bewonersoverzicht van mijn woning de naam van een hoofdbewoner Schönfeld Wichers met als 2de zoon Herman Pieter Schönfeld Wichers... dus toch!

Samen met zijn vader de kandidaat notaris J.G. Schönfeld Wichers (geboren 5 maart 1868 te Veendam) zijn moeder A. Vrijburg (geboren te Veendam) en zijn oudere broer Karel Diederik werd Herman Pieter op 10 augustus 1903 komende vanuit Veendam ingeschreven in het bevolkingsregister van Sappemeer. Zijn vader was destijds naar alle waarschijnlijkheid werkzaam bij notaris de Koe die later burgemeester van Sappemeer werd.

In het huis rechts op de voorgrond woonde Belcampo van 1903-1906

Huidige situatie (2016)

Op 30 oktober 1906 werd de familie uitgeschreven in Sappemeer en vertrok naar Rijssen.

Herman Pieter groeide op in Rijssen, studeerde rechtsgeleerdheid en notarieel recht in Leiden en in Amsterdam en werkte korte tijd op een advocatenkantoor.

In de jaren dertig ging hij op reis door Europa. De zwerftocht van Belcampo, is een bundel verhalen hierover die hij in 1938 noodgedwongen in eigen beheer uitgaf, net als eerder De verhalen van Belcampo, omdat uitgevers er niet in geïnteresseerd waren.

In 1937 ging hij geneeskunde studeren en op 13 april 1949 legde hij het artsexamen af. Daarna was hij enige jaren huisarts in Bathmen en van 1953 tot 1967 studentenant in Groningen.

Tussen 1934 en 1990 schreef hij in totaal 38 boeken. Zijn latere boeken verschenen tot in 2012 in (zeer) kleine oplage soms minder dan 100 exemplaren. Hij staat bekend als de meest literaire schrijver van Nederland.

Voor zijn werk kreeg hij de volgende prijzen:

1956 - Marianne Philipsprijs voor zijn gehele oeuvre

1959 - Prijs van de Stichting Kunstenaarsverzet 1942-1945 voor zijn prozawerk

1960 - Hendrik de Vriesprijs voor zijn gehele oeuvre

1983 - Tollens-prijs voor zijn gehele oeuvre

Uitreiking van de Hendrik de Vriesprijs 1960 (links Belcampo)

Op 2 januari 1990 overleed Schönfeld Wichers. Hij werd, nadat zijn stoffelijk overschot met een platte boerenkar was vervoerd, op 5 januari 1990 naast zijn vader begraven op de Oude algemene begraafplaats in Rijssen.

Mijn vrouw en ik vinden het interessant en bijzonder om op een plek te wonen waar een ‘bekende Nederlander’ enige tijd heeft gewoond en geleefd.

DE FRIESLANDRIEGEL OF ASSENER STELLUNGEN (het vervolg)

Wim A.H. Rozema

Starthandeling project 'Natuur ontmoet Cultuur'

Op 19 december 2015 vond te Westerbroek de starthandeling plaats van het project 'Natuur ontmoet Cultuur': voorafgaand aan de aanleg van een faunapassage en een hoogwaterslenk werd er een tankgracht en een loopgraaf blootgelegd. Hierover is in onze vorige Pluustergoud uitgebreid bericht. Ik hield voor deze gelegenheid aldaar een on site inleiding over onder meer de Frieslandriegel en de Assener Stellingen en de heer Vennema uit Hoogezand, in 1944/45 als 17-jarige aldaar door de Duitse bezetter te werk gesteld, verrichtte de starthandeling, ondersteund door gedeputeerde Stachouwer en wethouder Gopal.

De Frieslandriegel of Assener Stellingen was een verdedigingslinie in de Nederlandse provincies Overijssel, Drenthe en Groningen en gebouwd in 1944. De linie had als doel om het terugtrekkende Duitse leger tijd te geven om te hergroeperen en zo de geallieerde opmars staande te kunnen houden. Aanleiding tot de bouw van de verdedigingslinie was de geallieerde invasie in Normandië in juni 1944. Hierop werd op 30 augustus 1944 besloten om de Westwall weer opnieuw in gebruik te nemen. De linie liep van Kleef tot aan de Zwitserse grens. Om te voorkomen dat de geallieerden bij een opmars via Nederland simpelweg rondom de linie konden trekken, diende de linie verlengd te worden. Eerst werd de IJssellinie, het gedeelte van de Duitse grens naar Arnhem en Zwolle, bij de Westwall betrokken. Voor het gedeelte Zwolle tot aan Delfzijl diende de linie nog aangelegd worden, hetgeen de Frieslandriegel of Assener Stellingen werden. De ligging werd bepaald van Zwolle naar Meppel, vanaf daar langs de Drentsche Hoofdvaart naar Assen, vervolgens het Noord-Willemskanaal volgend naar Groningen en ten slotte langs het Eemskanaal naar Delfzijl.

Door de snelle opmars van de geallieerden was het noodzaak de linie snel te realiseren.

De linie, ontworpen als een zigzaggende tankgracht met daarachter twee loopgraven en daartussen mitrailleurposten, behelsde bij de aanleg veel graafwerk. Er werden door Organisation Todt, die verantwoordelijk was voor de aanleg, vele mannen opgeroepen om te werken aan de linie.

Daags voor de presentatie en de starthandeling te Westerbroek meldde zich, via de bij dit project betrokken archeologe Natasja van der Mei, bij ons secretariaat de heer Erwin Zeemering:

'Verleden week zag ik in het nieuws dat er bij Westerbroek een verdedigingslinie is blootgelegd, welke aankomende zaterdag wordt opengesteld. Er stonden geen contact gegevens bij. Via ruimtelijkeplannen.nl kwam ik uiteindelijk bij uw bureau uit. In het nieuwsartikel en in uw document met de resultaten van het Archeologisch onderzoek wordt er gesproken over de 'Frieslandriegel'. Nu doe ik al enige tijd onderzoek

naar de Duitse stellingen in de provincie Groningen en volgens Duitse documentatie heeft er nooit een Frieslandriegel gelegen in de provincie. Waar het gedeelte van Westerbroek wel deel van uitmaakte was de Dahliestellung. Ik ben dus eigenlijk wel benieuwd waar deze term 'Frieslandriegel' vandaan komt.

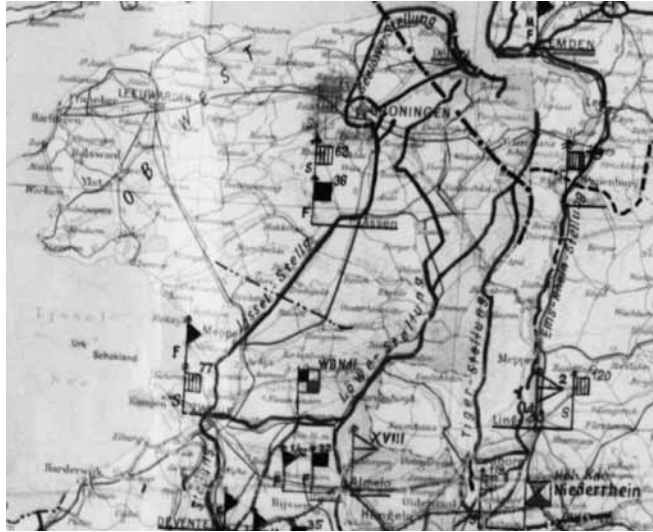
Bijgevoegd een stuk van een Ausbalkarte (Inspekteur der Landesbefestigung-West) van 10.3.45 met de correcte benaming'.

De heer Zeemering meldt ons verder: 'Ik doe al jaren onderzoek naar de Duitse Marine-Flakstellungen in de provincie Groningen. Daarbij kom ik natuurlijk geregeld andere zaken tegen. Echter nog nooit de Frieslandriegel, terwijl die term wel veelvuldig gebruikt wordt in literatuur over de noordelijke provincies en op het internet. Tot dusver heb ik de term kunnen herleiden tot aan het boek 'Veroordeeld tot graver' van Hidde J.

Luining. Daar wordt de term 1 keer gebruikt, zonder bron vermelding. Terwijl in dat boek wel een Duitse kaart staat van de Oberkommando-Festungsbereich-West van 5.10.44, waar de gehele stelling van Zwolle tot aan Delfzijl wordt aangegeven als de Holland-stelling. In een uitgewerkte Ausbalkarte (bereik Nieder-Rhein) van 10.12.44 is eerder genoemde Holland-Stellung al uitgewerkt. De Aster-, Dahlie-, Erika- en Goldraute-stelling zijn inmiddels ingetekend.

Het gedeelte tussen Zwolle en Groningen is hernoemd naar de IJssel-Stellung. In de Kriegstagebücher van Emden, Ostfriesland en de Marine-Oberkommando-Nord wordt ook nooit gesproken over een Frieslandriegel, een dergelijke linie lag ook niet in Ostfriesland zelf. Wel wordt de Goldraute-Stellung genoemd als ook de linies rondom Delfzijl.

Het is voor mij tot dusver een raadsel waar dan toch de term 'Frieslandriegel' vandaan komt. Het kan zijn dat het verzet (Groep Albrecht) de naam heeft geïntroduceerd. Ik weet dat ze tekeningen hebben gemaakt van de stellingen in Drenthe alleen heb ik nog niet alles gezien van deze groep in de archieven'. Wordt dus vervolgd!

	nicht verteidigungs-fähig	bedingt verteidigungs-fähig	verteidigungs-fähig
1.) Hollandstellung KU 1a			
a) Groningen	-	80 %	20 %
b) Groningen-Fries	-	80 %	20 %
2.) Aster	-	100 %	-
3.) Dahlie	-	100 %	-
4.) Erika	-	80 %	20 %
5.) Goldraute	-	100 %	-
6.) Seelöwe (Hauptstellung)	75 %	25 %	-
7.) Hollandstellung KU 1b/1c	-	37 %	63 %
8.) Hollandstellung KU 2	-	65 %	35 %
9.) Hollandstellung KU 3	-	60 %	40 %
10.) Hollandstellung KU 4	40 %	60 %	-
11.) Hollandstellung u. Harvisse			

DE GESCHIEDENIS VAN HOOITES BEUKEMA,

voormalig strokartonfabriek te Hoogezand

Jan Douwe Bakker

Foto collectie RHC Groninger Archieven (818-7265)

Hooites Beukema aan het Kalkwijksterdiep, de eerste strokartonfabriek van de provincie Groningen en de tweede van Nederland, is opgericht in 1869 en afgebroken in 1980. Mijn vader, Douwe Bakker (1913-1978), heeft van 1948 tot en met 1977 als technisch bedrijfsleider bij Hooites Beukema gewerkt. Uit respect en bewondering voor de inzet van vader heeft ondergetekende een website gemaakt over deze voormalige strokartonfabriek, zie <http://www.hooites-beukema.nl>

De broers Arend en Jan Gruis, hebben geholpen bij het onderzoek naar de geschiedenis. Hun vader – Daniël Gruis – heeft zelfs nog langer bij Hooites Beukema gewerkt.

De geschiedenis van Hooites Beukema is onder te verdelen in een aantal periodes:

- 1- In 1869 wordt de strokartonfabriek opgericht door scheepsbouwer Roelof Hooites en huisarts Jacob Jan Beukema,
- 2- In 1892 wordt Jacomijna Hooites-Meursing, weduwe van Roelof Hooites, enige eigenaar door de familie Beukema uit te kopen,
- 3- In 1927 wordt de rechtsvorm Hooites Beukema omgezet in een NV,
- 4- In 1948 verkoopt de NV 'Hooites Beukema' aan het Stroverkoopbureau,
- 5- In 1977 wordt de fabriek voor altijd stopgezet en
- 6- In 1980 worden de kantoren- en fabrieksgebouwen Hooites Beukema gesloopt om plaats te maken voor woningbouw.

Douwe Bakker 1913-1978

Periode 1

Op een avond in 1867 rijdt huisarts Jacob Jan Beukema na een bezoek aan een patiënt met koets en paard in Martenshoek in het water. Dit ongeluk wordt opgemerkt door een boer en tijdens het opwarmen bij het haardvuur in de boerderij vindt er een gesprek plaats over stro en vertelt de boer dat er in Leeuwarden een strokartonfabriek gebouwd is, de eerste van Nederland (J.G. Kuipers & Co van 1867 tot 1911). Kort daarop reist Jacob Jan Beukema naar Leeuwarden om de strokartonfabriek te bekijken. Hij wilde in Hoogezand zelf wel een strokartonfabriek beginnen. Zelf had hij echter geen kapitaal. De broer van zijn vrouw Elsje Hooites, scheepsbouwer Roelof Hooites, had wel interesse in het plan omdat de bouw van houten schepen minder lonend was geworden.

In betere tijden zijn op de werven van de familie Hooites vele houten tweemasters gebouwd. Zie op de website de link met een lijst van 163 houten schepen. En op het moment dat de eigenaar van de werf, Ipe Annes Hooites, in 1866 burgemeester van Hoogezand werd kreeg zijn zoon Roelof Hooites de leiding van de werf.

In 1868 nemen de zwagers, scheepsbouwer Roelof Hooites en huisarts Jacob Jan Beukema, het besluit om samen een 'Strooppapierfabriek' te beginnen op de plaats van de werf aan het Kalkwijksterdiep. In het Duitse Oost-Friesland kopen ze onderdelen van oude machines. In die tijd stonden er in Oost Friesland reeds zeven strokartonfabrieken. Onder technische leiding van dhr. Jansen uit Leer wordt in 1869 de fabriek aan het Kalkwijksterdiep gebouwd.

Jan Jacob Beukema en Roelof Hooites

De stempel van Hooites Beukema uit 1870

Op 10 april 1869 vragen Roelof Hooites en Jacob Jan Beukema toestemming aan de raad van de gemeente Hoogezand middels een brief (zie een kopie van de brief op de website) tot de oprichting van de 'Strooppapierfabriek' aan de oostzijde van het Kalkwijksterdiep.

Kort daarop krijgen de heren Hooites en Beukema tijdens een raadsvergadering de gewenste toestemming en evenals toestemming voor het plaatsen van stoomwerktuigen.

Hooites Beukema produceert al snel per week 10.000 kilo strokarton en een jaar later is de productie al 40.000 kilo.

In 1870 staan er 3 stoomwerktuigen in de fabriek met een totaal vermogen van 60 pk en werken er ongeveer 65 arbeiders bij Hooites Beukema. De arbeiders verdienen ongeveer tussen de één en negen cent per uur.

De totale arbeidskosten voor deze 65 werknemers bedragen per week ongeveer 285 gulden. In dat jaar wordt er al 70.000 kilo karton voor een bedrag van 60.000 gulden geëxporteerd naar Engeland.

De financiering van Hooites Beukema wordt in 1870 gedaan middels eigen leningen aan het bedrijf en middels leningen van particulieren. Daarvoor worden schriftelijke overeenkomsten getekend. (Op de website staan enkele voorbeelden.)

*Hooites Beukema omstreeks 1876 aan het Kalkwijksterdiep.
(Bron: Archief Hoogezand Sappemeer)*

In 1876 telt de fabriek al 7 stoomwerktuigen met een totaal vermogen van 102 pk en werken er 54 mannen, 6 vrouwen, 6 jongens en 2 meisjes.

Roelof Hooites overlijdt in 1877 en wordt begraven in het familiegraf op de hervormde begraafplaats in Hoogezand.

Weduwe Jacomijna Hooites-Meursing vraagt haar broer, Anne Hooites Meursing, om haar belangen bij Hooites Beukema te behartigen.

*Jacomijna Hooites -Meursing
Anne Hooites Meursing*

In 1878 presenteert Hooites Beukema de producten van de fabriek op de wereldtentoonstelling in Parijs.

Op woensdag 10 september 1890 vindt er naar aanleiding van een staatsonderzoek naar arbeidsomstandigheden in Nederland onder leiding van mr. J.D. Veegens een verhoor plaats van

dr. Jacob Jan Beukema en Gerhardus Reints Koops, een werknemer van de fabriek. Het recht van enquête is vastgelegd in de Grondwet van 1848, waarmee Nederland een parlementaire democratie werd. Tijdens de verhoren die in het hele land plaatsvonden kwamen veel misstanden naar voren waarna de arbeidsomstandigheden verbeterd werden. (Zie op de website het verslag van het verhoor van de toenmalige mede-eigenaar J.J. Beukema en een werknemer G.R. Koops).

Jacob Jan Beukema overlijdt in 1891 en wordt ook begraven in het familiegraf op de hervormde begraafplaats te Hoogezaand.

Periode 2

Na het overlijden van Jacob Jan Beukema wordt in 1892 Jacomijna Hooites Meursing, de weduwe van Roelof Hooites, enige eigenaresse van de strokartonfabriek door de familie Beukema uit te kopen. (De zoon van Jacob Jan Beukema, mr. Frederik Jacob Beukema gaat werken bij strokartonfabriek W.A. Scholten. En start later samen met Jan Evert Scholten strokartonfabriek Beukema&Co te Hoogezaand. In 1899 wordt Beukema alleen eigenaar. Het bedrijf aan de Meint Veningastraat bestaat nu nog onder de naam: 'Eska Graphic Board')

Anne Hooites Meursing krijgt alleen de leiding van de fabriek.

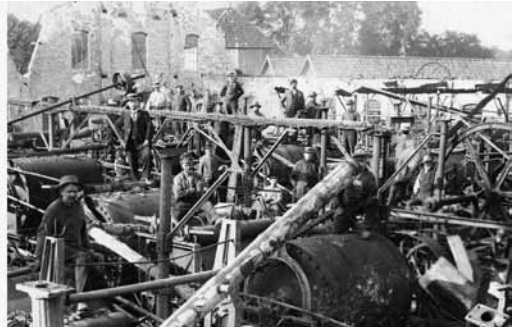
De achternaam van Anne Hooites Meursing is net als zijn zuster Jacomijna, Meursing.

Op 25 juni 1894 krijgt Anne Hooites Meursing toestemming van koningin-regentes Emma dat zijn zoons, Wijbrandus en Kornelis, officieel de achternaam Hooites Meursing mogen voeren.

In de nacht van 11 op 12 juli 1901 ontstaat er brand. De fabriek brandt bijna volledig af.

De brand is ontstaan in de dampmachine. De fabriek is weliswaar verzekerd, alleen veel te laag. De machines en toebehoren zijn niet verzekerd. Op dat moment komen er 140 werknemers door de brand zonder werk. En mede o.a. de stro en turfschippers zijn gedupeerd.

Op 8 augustus 1901 vindt een aanbesteding plaats voor de herbouw van de fabriek. De architect is A. Schreuder. De laagste inschrijving is van H.J. Kerstholt te Foxham voor 24940 gulden.

In 1905 gaat de eigenaresse, Jacomijna Hooites Meursing wonen in Villa Vredenrust aan de Ubbo Emmiusingel in Groningen, die in haar opdracht gebouwd is door de Groninger architect A.Th. van Elmpt. In de villa is een prachtig glas en lood raam met de strokartonfabriek Hooites Beukema. Het raam werd ontworpen door Johannes Willem Gips.

Bron: From Wikimedia Commons, the free media repository)

In 1909 wordt het 40-jarig bestaan van de fabriek gevierd. De buurt 'Beneden Kalkwijk' heeft een feestelijk aanzien o.a. met vlaggen. De eigenaresse Jacomijna Hooites-Meursing is door het personeel uitgenodigd het 40-jarig bestaan met hen te vieren. Tevens wordt gevierd dat de heer Jansen 40 jaar bij de fabriek werkt. De arbeiders brengen een serenade met muziek en verlichting met Bengaals vuur. In maart 1910 overlijdt Jacomijna Hooites Meursing op 66 jarige leeftijd en ook zij wordt begraven in het familiegraf op de hervormde begraafplaats te Hoogezand .Broer Anne Hooites Meursing erft de strokartonfabriek Hooites Beukema en villa Vredenrust.

Strocarton van Hooites Beukema wordt verkocht onder de merknaam 'Redstar'.

In september 1911 wordt de merknaam 'Red Star' ingeschreven bij 'MARQUES INTERNATIOALES' onder nummer 11316.

In 1912 was er reeds aandacht voor het milieu, dan verschijnt het rapport van de ‘Commissie voor de reiniging van het afvalwater van Stroocarton- en Aardappelmeelfabrieken’. Het rapport bevat resultaten van een onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel, dato 22 juni 1908. In 1912 zijn er 20 strokartonfabrieken in Nederland, waarvan 18 in de provincie Groningen, 1 in Leeuwarden en 1 in Coevorden. De gezamenlijke wekelijkse productie bedraagt 3.880.000 kg karton met een hoeveelheid afvalwater van 116.400 m³. Dat is 30 m³ per 1000 kg karton. Volgens het rapport is er 1350 kg stro nodig om 1000 kg karton te kunnen produceren. Dan verwerken de strokartonfabrieken gezamenlijk $(3.880.000 : 1000) \times 1350 = 5.238.000$ kg stro per week. Per jaar is dat $\times 50$ weken = 261.900.000 kg stro. Bij een gemiddelde prijs van f 15,- per 1000 kg blijkt de waarde van het verwerkte stro $261.900 \times f 15,- = f 3.928.500,-$ per jaar. Er zijn ten tijde van het rapport ongeveer 2200 arbeiders in deze industrie werkzaam. Door de commissie wordt aanbevolen dat er tanks, bevoeiingsvelden of continufilters, gebruikt worden.

Bij acte, verleden voor ondergeteekende, den 7den April 1917, heeft de Heer A. HOOITES MEURSING, Fabrikant, wonende te Groningen, generale procuratie verleend aan den Heer W. HOOITES MEURSING aldaar, voor het beheeren en exploiteeren van de fabrieken van lastgever te Hoogezand en te Driebrugge, gem. Langeruigeweide.
Notaris H. SANDERS,
Groningen.
(15598)

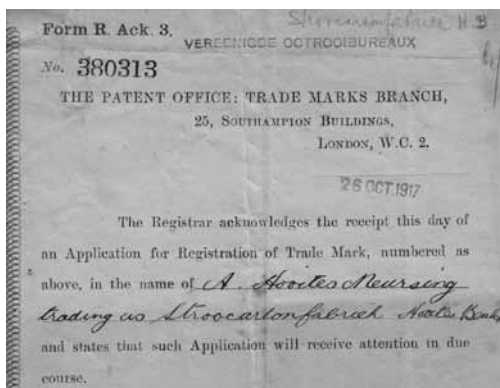

Op 17 april 1917 verleent Anne Hooites Meursing de procuratie aan zijn zoon Wijbrandus Hooites Meursing.

In 1917 wordt in Engeland onder nummer 380313 de merknaam 'Red Star' door Anne Hooites Meursing aangevraagd bij het Patent Office 'Trade Marks Branch'.

Op 6 maart 1919 wordt de merknaam 'Red Star' in Engeland geregistreerd.

In november 1924 overlijdt Anne Hooites Meursing en wordt ook begraven in het familiegraf. Zijn vrouw Janke Meursing-Boon en de zonen Wijbrandus en Kornelis erven Hooites Beukema.

Periode 3

In 1927 wordt de rechtsvorm van Hooites Beukema omgezet in een Naamloze Vennoetschap. De naam wordt dan N.V. Stroocartonfabriek Hooites Beukema. De directeuren zijn: Wijbrandus en Kornelis Hooites Meursing en commissaris: Janke Meursing-Boon.

Maatschappelijk Kapitaal 240.000 gulden.

Zie op de website de statuten van de N. V. Stroocartonfabriek Hooites Beukema van 28 april 1927.

Op 27 december 1929 wordt een 'Notarial Declaration' ondertekend bij notaris Denijs te Slochteren waarin de rechten van de merknaam 'Red Star' van de overleden Anne Hooites Meursing geregeld worden.

Zie op de website: de Notarial Declaration van 27 december 1929 van notaris Denijs.

De jaren 20 en 30 zijn roerige jaren. Stakingen, gebrek aan grondstoffen, stagnatie in de verkoop van karton en/of steringen aan machines leggen de fabriek soms geheel of gedeeltelijk voor kortere of langere tijd stil. De arbeiders worden dan deels of geheel ontslagen. Zie op de website enkele nieuwsberichten.

In één van de nieuwsberichten is te lezen dat de stoommachine niet optimaal functioneert. Daarom wordt besloten om een nieuwe stoommachine van Stork te plaatsen. R. Bloem uit Wildervank voert het werk van het ketelhuis en de machinekamer uit voor 42.988,- gulden. In het midden de stoommachine van Stork en rechts daarvan de draaistroomgenerator van de Heemaf.

(Bron: HCO Zwolle)

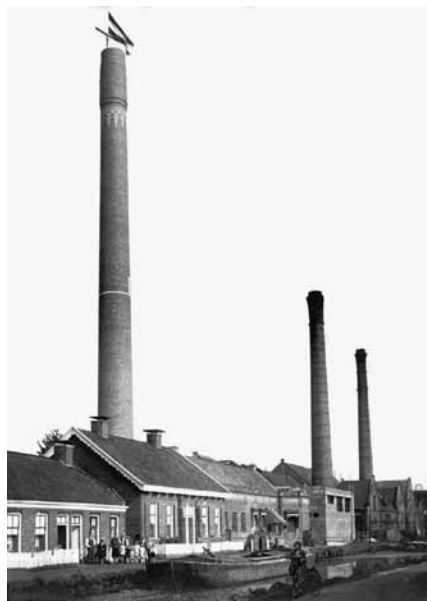
In 1930 wordt vanwege de nieuwe stoommachine een nieuwe schoorsteen gebouwd. Ter gelegenheid van de nieuwbouw staat de vlag op de schoorsteen. De twee bestaande schoorstenen worden later gesloopt. In de machinekamer staat een 700 KVA draaistroomgenerator. Technisch Bureau Hofman te Hoogezand krijgt de opdracht om een volledig nieuwe elektrische installatie aan te brengen voor een bedrag van 8500,- gulden.

In de fabriek is een totaal vermogen van 365 pk aan elektromotoren.

Op vrijdag 18 juni 1937 sluiten de directeuren van 19 strokartonfabrieken (9 N.V.'s en 10 coöperaties) in restaurant Riche in Groningen een contract over een gezamenlijke prijzen en productieregeling. Namens Hooites Beukema heeft Wijbrandus Hooites Meursing getekend. (Op de foto staand derde van links is Wijbrandus Hooites Meursing en de onderste handtekening is van hem).

(Bron: *De mensen van de strokarton*)

Tijdens de tweede wereldoorlog liggen de meeste strokartonfabrieken op last van de bezetter stil wegens een tekort aan brandstoffen. Hooites Beukema heeft in de oorlog vanaf 1941 geen karton meer geproduceerd. In 1941 geeft de bezetter opdracht dat de Vereniging van Nederlandse Strocartonfabrikanten geliquideerd moet worden.

Op 1 september 1941 wordt (min of meer gedwongen door de bezetter) het 'Verkoopkantoor Strocarton' opgericht. Het kantoor wordt in eerste instantie gevestigd bij W.A. Scholten te Sappemeer. In 1942 geeft de bezetter toestemming aan zeven bedrijven om karton te produceren en in 1943 wordt dat teruggedraaid tot vijf bedrijven.

In 1946 treedt men in het buitenland op onder de naam Netherlands Strawboard Selling Organisation, afgekort NESSO. (Later verzorgt NESSO ook de binnenlandse verkoop van karton.) Op 10 oktober 1946 draait Hooites Beukema weer.

Periode 4

In 1948 verkoopt de N.V. van de familie Hooites Meursing de Strocartonfabriek Hooites Beukema aan de N.V. Stroverkoopbureau. (De N.V. Stroocartonfabriek Hooites Beukema wordt in 1958 omgezet in N.V. Beleggingsmaatschappij 'Hooites Beukema' met Wijbrandus Hooites Meursing als enige aandeelhouder.) Het Stroverkoopbureau wilde aanvankelijk een nieuwe strokartonfabriek bouwen, echter daar kregen ze van de overheid geen toestemming voor.

Daarom is Hooites Beukema van de N.V. van de familie Hooites Meursing gekocht. De N.V. Stroverkoopbureau is opgericht in 1936 omdat dat jaar de stroprijzen daalde tot f 2,50 per ton. Het kantoor werd gevestigd te Hoogezand in de woning van de heer U.D. Reinders, die tot voorzitter-directeur werd benoemd. Als snel traden ruim 3000 stroverbouwers uit Groningen, Drenthe en Noord-Overijssel toe als lid. Na de aankoop van 'Hooites Beukema' wordt de N.V. Stroverkoopbureau omgezet in de coöperatieve vereniging 'De Combinatie'.

De Combinatie wordt bestuurd door 5 personen met de heer U.D. Reinders als algemeen voorzitter.

Er zijn 2 afdelingen:

- Afdeling verkoop van stro onder leiding van de heer U.D. Reinders en
- Afdeling verwerking, die Hooites Beukema exploiteerde onder dagelijkse leiding van gedelegeerd bestuurslid ir. T.A. Edzes.

Links ir. T.A. Edzes en rechts U.D. Reinders

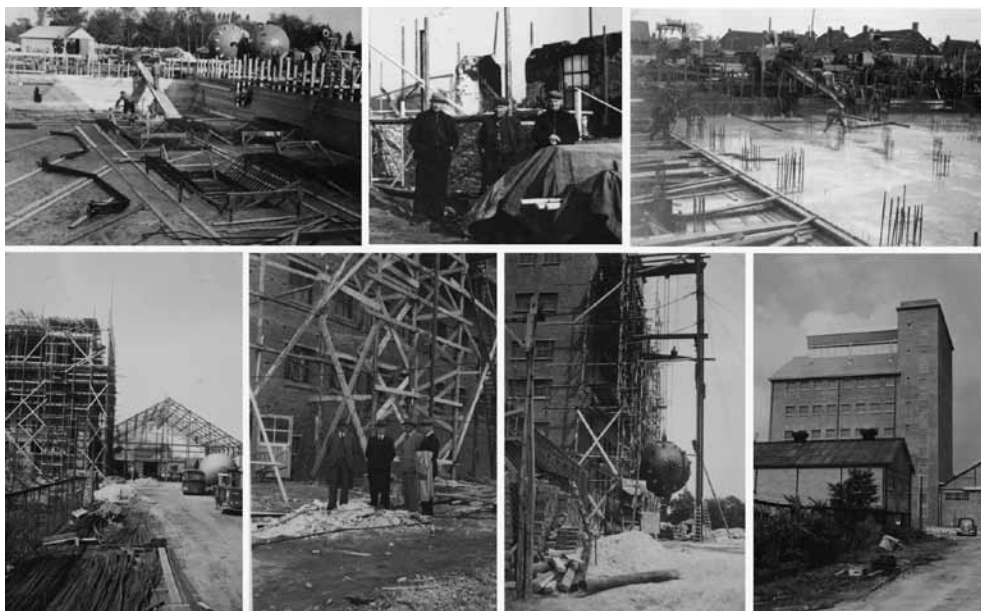
Op (zondagmorgen) 23 juli 1950 wordt rond 03.15 uur brand ontdekt in de fabriek. De brand wordt bestreden door meer dan 100 brandweerlieden. Het kantoor, het ketelhuis en de papierbanen kan de brandweer behouden, de rest brandt af. De brand is vermoedelijk ontstaan op zaterdagavond door laswerkzaamheden op de hakselzolder.

Op de linker foto onder inspecteren Tjarko Edzes (midden), technisch bedrijfsleider Douwe Bakker (rechts) en een nog onbekende persoon de schade. Rechts een deel van de schade aan de fabriek.

Anderhalve maand na de brand start aannemersbedrijf Meijering en Benus uit Stadskanaal met de herbouw van de fabriek.

De tweede foto van links het bestuur van links naar rechts de heren Dillingh, Hesse, Schillhorn van Veen en Reinders (de heer Edzes is niet aanwezig). Daarnaast wordt een koker naar boven gehesen. (In de koker wordt stro samen met water en kalk gekookt.) Het nieuwe gebouw rechts is 32 meter hoog.

In de fabriek worden o.a. de volgende nieuwe machines geplaatst. (Bron: aantekeningen Douwe Bakker met o.a. de prijzen):

De nieuwe fabriek is groter dan voor de brand. Ook het gespaarde gedeelte wordt verbeterd en gemoderniseerd. Getracht is de capaciteit met een derde te verhogen.

De fabriek wordt in december 1951 weer opgestart.

MACHINES	LEVERANCIER	DRYS	GESELD	LEVERTID
HAKSEL TRANSPORT	BEUTING & TIECKE	15.505	9/12/50	APRIL
STOFOPSCHNIJDER	VO MARK	9.975	9/12/50	APRIL
STANDERS	VO MARK	17.725	22/12/50	MEI
TRANSPORTBAND	VO MARK	6.733	22/12/50	MEI
HAKSEL MACHINES	HYBLAD	23.757	26/7/50	MEI
KALKBLUSINSTALLATIE	VO MARK	12.815	15/2/51	MEI
KOKER 3	SCHOLZ	18.100	28/9/50	APRIL
KOKER 5	STORK	19.900	15/2/50	APRIL
TANDWIELKASTEN	RADEMAKER	9.730	25/10/50	BEGIN MEI
ROOSSELS 4STUKS	SCHOLZ	1.700	15/2/51	MAY/JUNE
STROTRANSPORTERS	SANDERS	60.730	11/10/51	APRIL
KOLLERGANGEN	WOLFF SÖHNE	81.250	19/10/50	RIND MAART
ROERWERKEN	SANDERS	19.790	22/12/50	APRIL/MEI
HOLLANDERS	WOLFF SÖHNE	46.260	19/10/50	RIND MAART
ARMATUURB	WOLFF SÖHNE	6.902	19/2/51	RIND MAART
LIJFT. INSTAL. 1000 KG.	SANDERS	24.950	11/10/50	MEI
LAWAAYTEL 160 NR	STORK	80.320	22/12/50	22/8/51
ECONOMISER	HEINE WEFER	28.650	13/2/50	MEI
STEELEIJT-CLEANING	ERSTRÖM			
REVIIE-STEERMACHINE		18.000	15/11/50	MAART
KRACHT-INSTALLATIE	ERZELS	138.000	2/12/50	
UITBREIDING BAAN 1-3	SANDERS	30.650	26/9/50	APRIL
UITBREIDING BAAN 3-7	SANDERS	207.510	26/9/50	APRIL
KOLLERGANGEN STUKEN	WARNE - WUJHWAAL FRANKE UND MORME	10.800	10/11/50	BEGIN MAART
ELECTROMOTOREN	ERZELS	49.346	2/11/50	MAART-FEBR.
ROOKKROONH				
STROM- & WATERLEIDING	FOKKERS	18.733	22/2/51	

*De fabriek vanaf het spoor en de Paralelweg gezien aan het Kalkwijksterdiep.
(Bron: Archief Hoogezand Sappemeer)*

In een voorlopige vergunning voor de Hinderwet van de Arbeidsinspectie van 28 februari 1952 blijkt dat er 38 elektromotoren met een gezamenlijk vermogen van 880 pk in de fabriek gebruikt worden.

Een groepsfoto (rond 1952) o.a. met bestuur en leidinggevend personeel van Hooites Beukema en Stroverkoopbureau. Genomen tijdens een feest in Hotel Faber ter gelegenheid van vermoedelijk het 25-jarig jubileum van procuratiehouder Houwing bij Hooites Beukema.

Advertentie uit het boek 'Hoogezand-Sappemeer in 1953'

Het bestuur en kantoor en leidinggevend personeel van rond 1957.

Rond 1962 blijkt dat het resultaat van de nieuwbouw er zijn mocht, want met 3 in plaats van 4 banen wordt een productiestijging bereikt van 50 % met 10 % minder personeel en ook de warmte economie wordt sterk verbeterd (hierdoor wordt brandstof bespaard). Het heeft ongeveer tien jaar geduurd voordat de financiële gevolgen van deze dure ingreep zijn terugverdiend. Gememoreerd mag worden dat tijdens de 18 maanden durende bouwperiode het personeel werd aangehouden. De bedrijfsschadeverzekering die gelukkig enige maanden tevoren werd afgesloten, dekte echter slechts een enkel jaar.

Personeel kantoor: van links naar rechts dhr. Patijn, Alie Knollema, invalkracht Klazien Knollema en Anneke Bruins.

Personeel van baan 1. Met o.a. Kars Hut, Jan Zuidema, Jan Schaapstal, Karel Smedes, opzichter A. Oosterwold, Harm Zuidema en Jacob Smallembroek.

(Bron: Archief Hoogezand Sappemeer)

In 1966 bestaat NESSO 25 jaar (1941 - 1966).

NESSO is een verkoopkantoor van strokarton van de aangesloten strokartonfabrieken. Het kantoor is gevestigd aan de Turfsingel 46 te Groningen. Op dat moment zijn er acht coöperaties en acht naamloze vennootschappen bij NESSO aangesloten.

Vergaande samenwerking zorgt voor vergroting van de export, een evenwichtig prijsbeleid en een verbetering van het productieproces.

Er worden bijvoorbeeld afspraken gemaakt hoeveel karton elk bedrijf mag produceren.

Een voorbeeld van productieafspraken op 1 augustus 1954

(Bron: aantekeningen Douwe Bakker)

MAXIMUM PRODUCTIE TOEGESTAAN OP 1/8/54
VAN DE AANGESLOTEN STROKARTONFABRIEKEN. PER WEEK

	CARTON	PAPIER	OVERDRACHT
ALBION	220		
BEUKEMA EN CO	240	100	
BRITANNIA / FREE	625		
CERES	327		40
DOLLARD	557		
EENDRACHT	300	100	
ERICA I	472		20
ERICA II			
HOLLANDIA	242		
HOOITES BEUKEMA	339		
DE KROON	387		
ONS BELANG	362	45	25
REIDERLAND	527	50	70
SCHOLTEN	378	185	
TOEKOMST	464		50
VRYHEID	529	40	
TOTAAL	5969	520	

In september 1969 presenteren de drie kartonfabrieken van Hoogezand Sappemeer, Hooites Beukema, W.A. Scholten en Beukema & Co, gezamenlijk de producten die gemaakt worden van hun karton op een tentoonstelling (FIKS) op het veilingterrein te Sappemeer.

Op de stand van Hooites Beukema zijn o.a. de verpakkingen van bekende merken zoals Heineken, Amstel Bier, Persil, Friki en Witte Reus te zien.

In 1969 wordt het Kalkwijksterdiep gedempt.

In 1971 wordt overgestapt van een olie naar een gasgestookte ketel.

In 1974 wordt NESSO opgeheven. Het uittreden van vier fabrikanten is de doodsteek geweest voor NESSO. De 35 personeelsleden van NESSO worden ontslagen. Voor Hooites Beukema is het stoppen van de NESSO slecht nieuws.

In juli 1974 wordt Daniël Gruis benoemd van procuratiehouder tot directeur van Hooites Beukema. Daniël Gruis is werkzaam bij Hooites Beukema vanaf 1946.

Na het sluiten van NESSO bundelen de strokartonfabrieken De Vrijheid en Hooites Beukema de verkoop en richten daarvoor Kartexco (Karton Export Combinatie) op. Kartexco is gevestigd in Veendam.

De resultaten van kartonnagefabriek Jac. Molenaar blijven uit door zwaar tegenvallende afzetmogelijkheden. De kartonnagefabriek wordt in 1975 gesaneerd en het pand dat nog maar een aantal jaren oud is, wordt uiteindelijk verkocht.

Volgens een krantenartikel van het Nieuwsblad van het Noorden van 8 mei 1976 wordt het gerucht steeds sterker dat Hooites Beukema met sluiting bedreigd wordt. De strokartonfabriek staat nu al meer dan 100 jaar in Hoogezand. Inmiddels ingeklemd tussen woonhuizen. De chauffeurs van de vrachtwagens met balen stro hebben al hun behendigheids nodig om het fabrieksterrein op te rijden. Het stro komt van ongeveer 200 boeren die bij de coöperatie zijn aangesloten. Er zijn tientallen vakbondsleden bij Hooites Beukema werkzaam. Een NVV-kaderlid zegt dat er geknokt moet worden tegen een eventuele sluiting. Het gaat immers om het bestaan van velen.

De werknemers begrijpen niet waarom de fabriek zou moeten sluiten. Iedereen is erover eens: Het product dat gemaakt wordt is prima. Er wordt gezegd dat er een waterzuivering aangelegd moet worden en dat zou te duur zijn voor het bedrijf. De werknemers vragen zich af waarom grote concerns in de strokarton wel subsidie krijgen en Hooites Beukema niet.

Op vrijdag 1 oktober 1976 krijgen de werknemers van strokartonfabriek Hooites Beukema te horen dat de fabriek dicht gaat. Voor de ruim honderd werknemers wordt ontslag aangevraagd. De hoge grondstofprijzen, de grote voorraden en de naderende milieuverplichtingen maken verder gaan onmogelijk. De werknemersorganisaties krijgen een afvloeiingsregeling voor het personeel aangeboden.

Interview met directeur Daniël Gruis: Hooites Beukema maakte in z'n goede jaren 330 ton strokarton per week. Momenteel is dat 80 ton, waarvan een groot deel wordt opgeslagen. Met deze bezetting en productie hadden we het niet kunnen redden. We werkten de laatste jaren met verlies. Niet zo verschrikkelijk groot maar dat komt omdat de boeren geen geld voor hun geleverde stro hebben gekregen. De bonden houden daar geen rekening mee, maar toch. Het verdwijnen van NESSO is voor ons noodlottig geweest. NESSO was een prachtige samenwerking met een

productieregeling en prijsafspraken. Door het verdwijnen van NESSO konden we niet meer meedoen met de concurrentiestrijd.

Periode 5

Op 29 april 1977 om 11.00 uur wordt de fabriek voorgoed stopgezet.
Met een drankje heeft het personeel afscheid genomen.

De laatste voorraad karton wordt door directeur Gruis aan Engelsen verkocht.
Links begroeting in het kantoor en rechts in de loods met op de achtergrond het laatste karton.

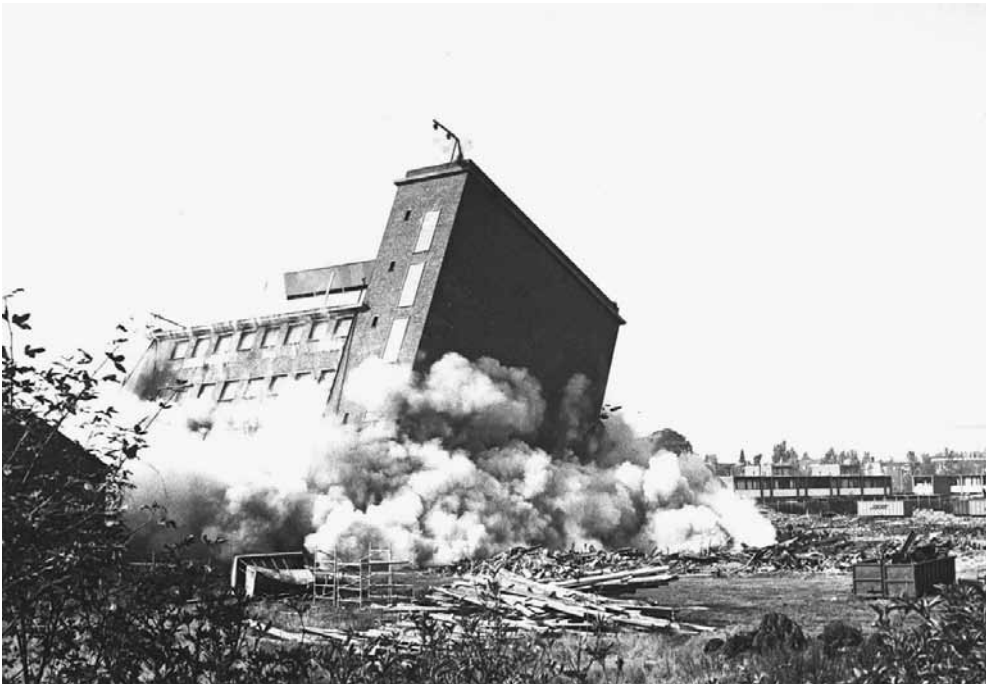
Periode 6

Op 19 september 1980 wordt de voormalige strokartonfabriek door springmeester Jaap Ellens van sloopbedrijf A. Jager uit Midwolda met springstof opgeblazen. Voor de pijp gebruikt Ellens 2250 gram iremite dat in 9 gaten in de schoorsteen wordt aangebracht en voor het hoofdgebouw wordt 50 kg iremite gebruikt verdeeld over 330 ladingen. Er wordt 400 meter slagsnoer gebruikt. Om precies twee minuten over twee wordt het fluitsignaal gegeven. Er volgt een lichte knal en enkele seconden later valt de schoorsteen.

De pijp breekt in stukken uiteen precies waar de springmeester Jaap Ellens hem wil hebben. Een minuut later volgt het tweede fluitsignaal. Opnieuw een knal en gaat het hoofdgebouw neer. Er volgt een applaus van het duizendkopige publiek. In enkele seconden is het levenswerk van de beide zwagers Roelof Hooites en Jan Jacob Beukema vernietigd.

(Bron: Archief Hoogezand-Sappemeer)

Op het terrein van de voormalige strokartonfabriek zullen ruim 100 woningen gebouwd worden.

De volgende straatnamen herinneren aan de voormalige Strokartonfabriek Hooites Beukema: Beukemastraat, Hooiteslaan, Stroolaan en Cartonbaan.

Bronnen o.a: het archief van de gemeente Hoogezand-Sappemeer; Groninger Archieven Groningen, artikelen uit diverse kranten, o.a. de volgende boeken HOOITES MEURSING A FAMILY HISTORY, het geslacht Meursing, Rapport der Commissie voor de reiniging van het afvalwater van Stroocarton en Aardappelmeelfabrieken, Nesso 8 plus 8, Op papier gesteld en Internet (o.a. De mensen van het strokarton).

Opmerking:

Het onderzoek naar de voormalige strokartonfabriek is nog gaande.
Zie de website over Hooites Beukema: <http://www.hooitesbeukema.nl>
Mocht u informatie of foto's, films, anekdotes, artikelen en/of aanvullingen of verbeteringen hebben over Hooites Beukema dan graag een reactie naar hooitesbeukema@videowerk.nl.

Ook indien u personen op foto's herkent graag een reactie.

‘PANEM et CIRCENSES’

Niet terug naar de oude Romeinen, zoals de kop van dit bericht doet vermoeden...

Nee..., tijdens de traditionele Nijjoarsveziede van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. in dansschool Van der Vlag, werden de leden getraakteerd op een optreden door Hilda en Harry Olinga uit Losdorp.

Het duo, genaamd ‘Brood en Spelen, runt in het dagelijks leven een bakkerij in Bierum, aldaar in de verre omgeving bekend van de landelijk bekroonde ‘Fladderakkouke’.

Daarnaast vormen Hilda en Harry al ruim 6 jaar een duo met gitaar en trekharmonica. Ze vermaakten de talrijke aanwezigen van de HVHS met een repertoire dat bestaat uit een mix van volksmuziek uit diverse landen en Groninger, Nederlandse en Engelstalige liedjes. Tussen de optredens door werd er geluisterd naar de bekende Hoogezandse schrijver en verhalenverteller Henk Puister.

WOLTERS LIKEURSTOKERIJ MARTENSHOEK

Frits Meiring

Bij de nieuwbouw van mijn schuur heb ik destijds voor de fundering een vroegere put moeten opschonen en verwijderen. Vroeger stond hier een werkplaats van Pool (later nog stoffenzaak Proost) waar volgens informatie stoelen en kachels werden hersteld. Ik weet niet meer hoeveel stoelveren en andere troep ik in de grond heb gevonden. Op de bodem van de vroegere put heb ik naast een stuur van een hele oude fiets, een glazen inktpot en een geglazuurde kalkpijpkop met de datum 1914, een flessendop gevonden met de tekst Wolters likeurstokerij Martenshoek. Ik ben redelijk bekend in deze omgeving doordat ik in Sappemeer geboren ben en altijd in Hoogezand-Sappemeer heb gewoond, maar ben er nog niet achter waar deze likeurstokerij in Martenshoek ooit heeft gestaan.

Kunt u de heer Meiring verder helpen? Neemt u dan contact op met onze redactie.

MACHINEFABRIEK ‘WELGELEGEN’

Ton Somerville- te Velde (Australië)

Het is mij een genoegen om vanuit het verre Australië een bijdrage te schrijven over Machinefabriek ‘Welgelegen’. De motorherstelplaats en machinefabriek ‘Welgelegen’ was gevestigd aan het Winschoterdiep te Hoogezand. Het huidige adres is Meint Veningstraat 122 (voor de oorlog Brugstraat geheten). In 1976 is het pand overgenomen door Loodgietersbedrijf Olgers.

Machinefabriek ‘Welgelegen’ is opgericht in 1929 door mijn overgrootvader, Geert te Velde. Geert is geboren op 3 september 1880 te Spijkerboor, als tweede van 7 kinderen van Jan en Maria te Velde. Geert werkte als jongeman in verschillende machine fabrieken, onder andere machinefabriek ‘Fulton’ te Martenshoek. De heer E (Emmo) Gorter was destijds ondernemer van machinefabriek ‘Fulton’. Geert trouwde op 17 oktober 1903 met Feika Roelfina Benes en ze kregen vier zonen, mijn opa Jan, Gezienus, Marinus en Kasper. Het gezin verhuisde vele keren vanwege Geert’s werk.

In de jaren '20 ging Geert een partnerschap aan met de heer Douwe E. Gorter (de zoon van Emmo). Waar deze fabriek was gevestigd is mij niet bekend, maar na een aantal jaren gingen

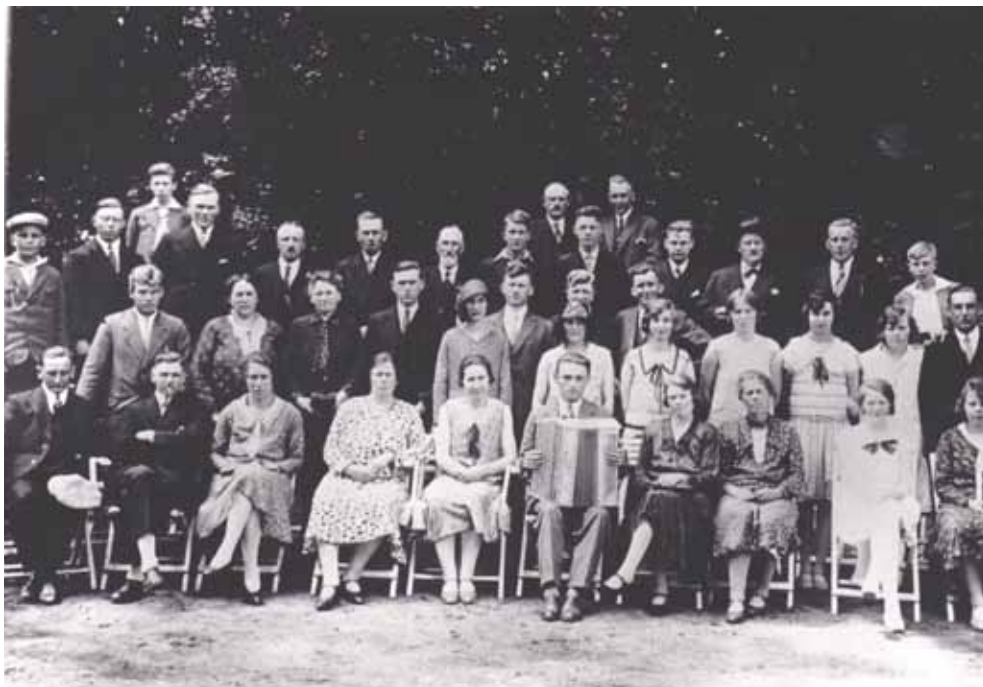
Old Factory ca. 1929

ze naar de nieuwe fabriek in de Brugstraat. Opa Jan begon in 1920 te werken bij machinefabriek N.V. ‘Fulton’ als leerling-bankwerker. In 1921 werd Jan overgehaald om voor zijn vader te gaan werken.

In 1929 kocht Geert de heer Douwe Gorter uit met geld dat hij had geleend van zijn broer Frans. Vanaf dat moment noemde hij zijn fabriek ‘Welgelegen’. Geert verdiende ’s avonds en in de weekenden extra geld met het bedienen van een generator in de bioscoop zodat hij gereedschap kon kopen. Zijn twee oudste zonen, Jan en Gezienus werkten ook in de fabriek. Geert was een slimme man. Hij was de uitvinder van componenten die geproduceerd werden voor gewone en dieselmotoren. Zijn fabriek produceerde powertransmissies voor het vervaardigen van marine schroefeenheden. Al deze eenheden werden aangebracht aan zeegaande vracht en vissersvaartuigen even als voor binnenvaartvrachtboten.

De mondiale crises omstreeks de dertiger Jaren van de vorige eeuw hadden ook gevolgen voor de Machinefabriek 'Welgelegen' Het was een moeilijke periode en het herstel kwam traag op gang. De mannen die niet waren ontslagen maakten lange uren. Langzamerhand kreeg de fabriek weer meer werk, maar toen kwam de Tweede Wereldoorlog.

Uitstapje personeel Machinefabriek 'Welgelegen' met partners, voorste rij Annie met daarachter haar man Jan, tweede rij 7e van links Johanna, derde rij 3e van links Gesienus en vierde rij 2e van rechts Geert

Fabrieken werden oftewel gebombardeerd of in beslag genomen door Duitse soldaten. Machinefabriek 'Welgelegen' was één van de fabrieken, die in beslag werd genomen. Geert en zijn medewerkers werden gedwongen om Duitse schepen te herstellen met de schroefeenheden die zij vervaardigden. Geert was een slimme ontwerper en hij veranderde buiten medeweten van de Duitse opzichter stiekem het ontwerp van de propellereenheden. Dit veranderde de waterturbulentie van het vaartuig waardoor vooruitstuwing onmogelijk was geworden. Geert was de enige die de reden wist en de Duitse opzichters hebben het probleem nooit ontdekt. Na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde 'Welgelegen' zich onder leiding van Geert positief. Hij besloot ook zijn twee jongste zonen bij hem in dienst te nemen. Jan was fitter/machinist en bouwexpert. Gesienus was technisch tekenaar en ontwerper van kranen die werden gebouwd in de fabriek voor gebruik op schepen. Marinus was lasser en Kasper werkte op het kantoor. Soms waren de dagen ver van soepel met vijf te Velde's in het bedrijf.

Geert begon in 1948 korter te werken en benoemde zijn vier zonen als directeurs van 'Welgelegen.' De fabriek werd vergroot en door gestage uitbouw werden complete installaties geleverd voor alle typen zee- en binnenvaartuigen. Daarnaast werden eveneens reparaties en

machines uitgevoerd voor de gehele industriële nijverheid en in het bijzonder voor de stroverwerkende industrie.

De broers openden een tweede zaak in Delfzijl. Opa Jan ging nog vaak mee op een proefvaart van een nieuw schip dat te water was gelaten.

Ongeveer 1950 trok Geert zich terug uit 'Welgelegen'. Marinus en zijn vrouw Jantje verhuisden naar Australië.

Het paar woonde in een buitenbuurt van Sydney. In 1955 emigreerden mijn ouders met hun zes kinderen ook naar Australië. Wanneer 'Welgelegen' is verkocht of misschien failliet is gegaan heb ik tot heden niet gehoord. Van wat mijn vader mij vertelde moet het in omstreeks 1950 zijn geweest.

Feika te Velde overleed op 14 oktober 1965 en Geert op 21 november 1968.

ACTUELE LEZING BIJ HISTORISCHE VERENIGING H-S.

Juist nu er de laatste tijd sprake is van het sluiten van een aantal Huizen van Bewaring in het noorden des lands, waaronder Veenhuizen, waren de leden van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. getuige van een bijzonder interessante lezing door de heer Jan de Maar.

Aan de hand van indrukwekkende beelden nam de heer De Maar de leden van de HVHS mee door de geschiedenis van Veenhuizen, een bijzondere plaats, waar iedereen van gehoord heeft maar waar niemand graag verblijft...

In 1823 werd Veenhuizen door de weldoener Johannes van den Bosch in het leven geroepen als een instelling, waar daklozen en ontheemden opgevangen werden.

In de loop van de 19^e en 20^e eeuw werd het echter een onvrije kolonie en vervolgens een gevangenis.

Jan de Maar, nu een krasse tachtiger, kwam in 1975 in Veenhuizen als onderwijzer voor de gevangenen in de strafinrichting Norgerhaven. Na zijn pensionering is hij bij Veenhuizen betrokken gebleven als bestuurslid en gids van het Gevangenis Museum. De lezing in café De Tibbe vormde een prima voorbereiding op de excursie van de Historische Vereniging naar het gevangenis museum Veenhuizen, vorige maand.

SOCIETEIT 'DE HARMONIE' TE HOOGEZAND:

Verenigingsleven in een veranderende wereld (deel 1)

Michel van Dalzen, Jens Idema, archiefopdracht 'de Harmonie' te Hoogezand

rijksuniversiteit
 groningen

Inleiding

Deze archiefopdracht heeft als titel: Sociëteit 'De Harmonie' te Hoogezand: Verenigingsleven in een veranderende wereld, 1864-1874 & 1890-1899. In deze archiefopdracht zal de sociëteit: 'De Harmonie' uit Hoogezand centraal staan en dan wel in de perioden 1864-1874 en 1890-1899. In de eerste paragraaf zal de sociëteit de Harmonie worden geïntroduceerd. Wat waren de bezigheden van de vereniging en wie waren er lid en uit welke sociale klasse kwamen deze mensen? In deze paragraaf zullen ook de bestuurlijke ontwikkelingen besproken met als tijdsafbakening de eerder genoemde perioden. In de tweede paragraaf zullen de demografische gegevens worden besproken in combinatie met de ontwikkelingen binnen Hoogezand. Hierbij zal ook de beroepsstructuur ter sprake komen. De volgende hoofdvraag zullen we beantwoorden: 'Uit welke sociale klasse kwamen de leden van de Sociëteit 'De Harmonie' te Hoogezand?' In deze opdracht zullen we ons beperken tot de plaats Hoogezand. Waar komt de naam Hoogezand eigenlijk vandaan? Hiervoor hebben we de schoolmeesterrapporten uit 1828 bekeken. De schoolmeesterrapporten zijn in 1828 door de Commissie van Onderwijs naar diverse schoolmeester in Groningen gestuurd. Het doel van de schoolmeesterrapporten was uiteindelijk om een geologisch en topografische kaart van de provincie Groningen samen te stellen.

De naam Hoogezand komt, als we de schoolmeesterrapporten uit 1828 bekijken, door de grond in Hoogezand. Hoogezand is namelijk hoog gelegen op een zandige bodem.

De schoolmeester die het eerdergenoemde rapport heeft geschreven droeg de naam Evert Veenhoven.

Aan het einde van deze archiefopdracht zal er antwoord worden gegeven op de eerdergenoemde hoofdvraag: 'Uit welke sociale klasse kwamen de leden van de Sociëteit 'De Harmonie' te Hoogezand?'

Sociëteit 'de Harmonie' te Hoogezand

De sociëteit 'de Harmonie' te Hoogezand was een herenvereniging die twee keer per week 'vergaderde' in de bovenzaal van het logement van de heer K.J. Neven. Dit logement had een zeer prominente plaats binnen de gemeenschap van Hoogezand. 'Het Regthuis', zoals het tot 1879 genoemd werd, bood niet alleen onderdak aan de verenigingen in Hoogezand maar diende ook als gemeentehuis, gevangenis, rechtbank en veilinghuis. De sociëteitsleden kwamen dus samen op een zeer centrale plaats binnen het sociale leven van Hoogezand. Dit logement werd in 1870 overgenomen door de heer Jan Hendriks Roelfsema. Het logement bestaat anno 2015 nog steeds en draagt de naam Hotel Faber. Door zijn positie als logementseigenaar kreeg Roelfsema een belangrijke plaats binnen het verenigingsleven en werd er, zoals uit de stukken blijkt, veel waarde gehecht aan zijn oordeel. Dit blijkt onder andere uit de rompslomp rond het organiseren van een feest ter ere van het 75-jarige bestaan van de sociëteit. Het bestuur wil graag een feest geven met als hoofdact een spreker. Roelfsema is het hier niet mee eens en correspondeert, zoals uit brieven blijkt, in eerste instantie op eigen houtje met een toneelgezelschap uit Amsterdam/Nijmegen. De directie van de sociëteit besluit vervolgens het 'voorstel' van de heer Roelfsema te volgen en er wordt een toneelvoorstelling georganiseerd die f 300,- kost. Dit bedrag heeft omgerekend een waarde van € 3.979,29. Deze voorstelling was dus een fikse kostenpost voor de vereniging.

Aansichtkaart Hoogezand ca. 1900, gebouw derde van links is 'Het Regthuis'/hotel Faber

Het doel van de Harmonie blijkt uit een terugblik van het demissionair bestuur op het jubileumjaar 1870: 'Het bestuur eindigt met den wensch deze Sociëteit in bloei moge toenemen en alzoo het gezellig verkeer in Hoogezand de gemeente Hoogezand bevorderen.'

De oprichtingsakte van de sociëteit is niet terug te vinden. We hebben de notariële archieven van Hoogezand onderzocht maar daar hebben we niks gevonden. Wel weten we dat de

Harmonie in 1819/1820 is opgericht omdat in 1869/1870 sprake is van het vijftigjarig jubileum. In 1894/1895 werd het vijfenzeventig-jarig bestaan gevierd.

Omdat de vereniging als doel had het 'gezellig verkeer' te bevorderen in de gemeente Hoogezand nodigt het ook vaak bij (grote) gebeurtenissen de leden uit van 'Sociëteit Concordia te Sappemeer'. Dat deze band meer dan vriendschappelijk is blijkt uit de eerste aantekening uit het notulenboek waarin staat dat leden van Concordia automatisch lid zijn van sociëteit de Harmonie. Ook blijkt uit een brief die bijgevoegd is bij de stukken in de Groninger Archieven dat beide secretarissen van de vereniging met elkaar corresponderen om elkaar op de hoogte te houden van het ledental.

De Harmonie organiseerde elk jaar een biljartpartij voor diens leden. Vaak worden ook hiervoor de leden van Concordia uitgenodigd. De organisatie ging als volgt: Op een gewone vergadering werd door een lid een voorstel gedaan waarna er over dit voorstel gestemd werd. Als het voorstel werd aangenomen werden er leden aangesteld om dit evenement te organiseren. Vervolgens werd er gestemd over het uit de sociëteitskas nemen van een bedrag, meestal f 20,-. Daarna werden er uitnodigingen de deur uitgedaan en werd het evenement georganiseerd. Tot slot werd er middels een verslag teruggekeken op het evenement en werden vaak de dagwinnaars genoemd.

Naast het organiseren van een biljartpartij probeerde de Harmonie ook elke twee jaar een voorstelling te laten opvoeren. Dit kon zijn een soiree, een tuinconcert of een blijspel. Dit organiseren was vastgelegd in de statuten. Enkele voorbeelden van voorstellingen zijn: Tuinconcert door de muziek van de schutterij Groningen op 4 augustus 1890, toneelvoorstelling 'De Rustverstoorder' van het gezelschap Van Lier uit Amsterdam. Vrijwel al deze voorstellingen werden 'goed ontvangen door de leden'. De statuten zijn alleen niet bijgevoegd en hebben we ook niet in de gemeentearchieven in Hoogezand-Sappemeer en de notariële archieven kunnen vinden. Wel werd er regelmatig naar verwezen zodat we weten dat deze bestaan en dat deze 'mores' ook strikt gehandhaafd worden.

De sociëteit de Harmonie was een hiërarchisch opgebouwde vereniging. Om toe te kunnen treden moest een heer worden voorgedragen als lid. Hierover werd dan gestemd. Indien de leden instemden met het toetreden, werd de voorgedragene 'gewoon lid' van de sociëteit. Dit 'gewone lid' insinueert dat er ook leden zijn van een hogere rangorde maar hierover wordt niet genotuleerd.

De vereniging werd geleid door het bestuur, bestaande uit een voorzitter, een penningmeester en een secretaris. Over deze functies werd elk jaar gestemd aan het begin van een nieuw sociëteitsjaar. Dit sociëteitsjaar liep van oktober tot oktober. De zaalhuur van dit logement bedroeg, althans in het jaar 1894-1895, f 60,-. We weten dit omdat in dat jaar Roelfsema besloot om de zaalhuur terug te storten in de sociëteitskas. Dit om de kosten van het dure verenigingsjaar te drukken. De contributie bedroeg standaard f 2.50 per jaar. Dit is in ieder geval zo vanaf 1860. Hierover wordt niet elk jaar genotuleerd. We gaan er daarom vanuit deze contributie gelijk bleef en dat er alleen gestemd en bericht werd over verhoging vanwege bijzondere evenementen. Het ledental was gedurende beide onderzochte periodes vrij stabiel. Uit correspondentie van de secretaris van de Harmonie, de heer Smit, aan de secretaris van Concordia, de heer F.J. Borgesius, blijkt dat in 1899 het ledental van de vereniging 51 was. Met deze informatie kunnen wij het ledental gedurende de jaren 1890-1899 bepalen omdat er veel genotuleerd is betreffende de toetreding van nieuwe leden en het bedanken van oud-leden. Deze notulen zijn niet geheel kloppend.

De Harmonie staat niet op zich zelf. In de negentiende eeuw zijn er vele herengenootschappen en sociëteiten die een prominente plaats innamen in het sociale leven. De Harmonie te Groningen was een vergelijkbare sociëteit en bestaat nog steeds.

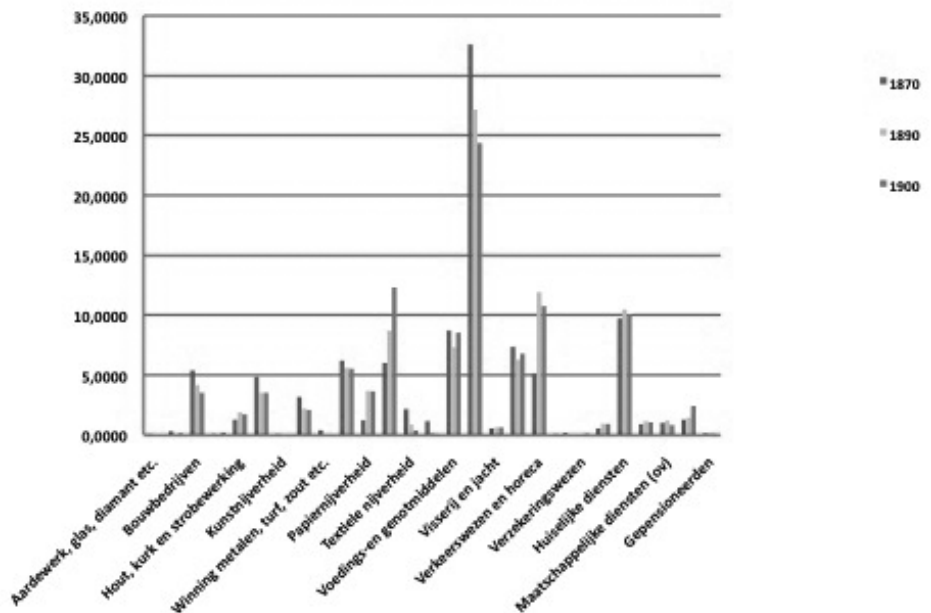
De sociëteit 'De Harmonie' is in de jaren veranderd, maar is de gemeente Hoogezand, waar de sociëteit gevestigd was, ook veranderd? De gemeente Hoogezand is in de periode 1864-1874 veranderd. Deze gegevens komen uit de Regeerings-almanak van en voor de provincie Groningen. De gemeente Hoogezand is als volgt veranderd:

<i>Gemeente</i>	<i>1864</i>	<i>1874</i>	<i>1890</i>	<i>1899</i>
<i>Hoogezand</i>				
<i>Plaatsen</i>	<i>Foxhol</i>	<i>De Kiel</i>	<i>De Kiel</i>	<i>De Kiel</i>
<i>Gedeelte</i>				
<i>van de Kiel</i>	<i>Foxhol</i>	<i>Foxhol</i>	<i>Foxhol</i>	<i>Foxhol</i>
<i>Hoogezand</i>	<i>Foxholsterbosch</i>	<i>Foxholsterbosch</i>	<i>Foxholsterbosch</i>	<i>Foxholsterbosch</i>
<i>Kalkwijk</i>	<i>Hoogezand</i>	<i>Hoogezand</i>	<i>Hoogezand</i>	<i>Hoogezand</i>
<i>Kropswolde</i>	<i>Kalkwijk</i>	<i>Kalkwijk</i>	<i>Kalkwijk</i>	<i>Kalkwijk</i>
<i>Lula</i>	<i>Kropswolde</i>	<i>Kropswolde</i>	<i>Kropswolde</i>	<i>Kropswolde</i>
<i>Martenshoek</i>	<i>Lula</i>	<i>Lula</i>	<i>Lula</i>	<i>Lula</i>
<i>Nieuwe</i>				
<i>Compagnie</i>	<i>Martenshoek</i>	<i>Martenshoek</i>	<i>Martenshoek</i>	<i>Martenshoek</i>
<i>Vossenburg</i>	<i>Molensloot</i>	<i>Molensloot</i>	<i>Molensloot</i>	<i>Molensloot</i>
<i>Westerbroek</i>	<i>Nieuwe Compagnie</i>	<i>Nieuwe Compagnie</i>	<i>Nieuwe Compagnie</i>	<i>Nieuwe Compagnie</i>
<i>Windeweer</i>	<i>Vossenburg (ged.)</i>	<i>Vossenburg (ged.)</i>	<i>Vossenburg (ged.)</i>	<i>Vossenburg (ged.)</i>
<i>Wolfsbarge</i>	<i>Westerbroek</i>	<i>Westerbroek</i>	<i>Westerbroek</i>	<i>Westerbroek</i>
	<i>Windeweer</i>	<i>Windeweer</i>	<i>Windeweer</i>	<i>Windeweer</i>
	<i>Wolfsbarge</i>	<i>Wolfsbarge</i>	<i>Wolfsbarge</i>	<i>Wolfsbarge</i>

Als we de tabel bestuderen dan kunnen we concluderen dat de gemeente Hoogezand zich heeft uitgebreid. In de periode 1864-1874 hebben de plaatsen Foxholsterbosch en Molensloot zich bij de gemeente Hoogezand aangesloten. In de periode 1890-1899 zijn er geen uitbreidingen geweest. Ook al is de gemeente Hoogezand uitgebreid, het aantal inwoners is wel gedaald in de periode 1864 en 1874.

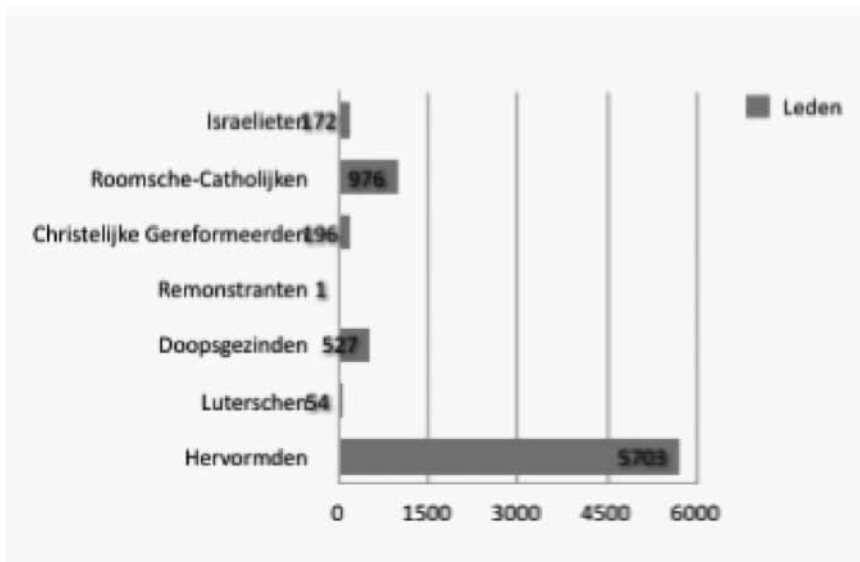
De daling van het aantal inwoners in Hoogezand, is te verklaren door de stijging van de vertrekkende personen uit Hoogezand. Tussen 1874 en 1890 is er een groei te constateren in de bevolking van Hoogezand, dit valt te verklaren door de stichting van de strokartonfabriek in 1878. Op de website van de gemeente Hoogezand-Sappemeer wordt er gesteld deze groei, komt door de oprichting van de aardappelmeelfabriek in 1842 en de strokartonfabrieken die in respectievelijk 1869 en 1878. Naast de vestiging van de eerdergenoemde fabrieken, droeg de komst van het spoor in 1868 ook bij aan de groei van Hoogezand. Tussen 1890 en 1899 is de bevolking in Hoogezand sterk gestegen, dit hangt samen met de verandering in de beroepsbevolking. Zijn eerdergenoemde veranderingen ook terug te zien in de beroepen van de leden van de Harmonie? In paragraaf: '2.3 Leden van de Harmonie en verhouding tot de massa' zullen de beroepen van de leden in kaart worden gebracht.

Naastliggende grafiek laat zien hoe de beroepsstructuur in procenten was in Hoogezand in de jaren 1870, 1890 en 1900. Het valt op dat veruit de meeste mensen in de landbouw werkten, maar dat het in de periode 1870-1890 is gedaald. Uit de schoolmeesterrapporten uit 1828 blijkt ook dat de twee voornaamste bronnen van bestaan in Hoogezand de landbouw en koophandel zijn. Een verklaring voor de daling van de landbouw is de industrialisatie die eind 19e eeuw in

Nederland was begonnen. Dit zien we terug bij de stijging van de beroepen in de scheepsbouw en rijtuigfabricage.

Naast de landbouw en de koophandel is de kerkgang van de inwoners naar de hervormde kerk typerend voor Hoogezand. De hervormden waren ook het grootst in de provincie Groningen. Met maar liefst 162 hervormdengemeenten van de in totaal 259 aanwezig gemeenten.

Jaar:	Directielid:	Beroep:	Directielid:	Beroep:	Directielid:	Beroep:
1864-1865	J. Beukema	Medicijnse doctor	J.S. van der Goot	Houthandelaar/molenaar	K.H. Mulder	Bakker
1865-1866	J. Beukema	Medicijnse doctor	J.W. Wildervank	Advocaat	K.H. Mulder	Bakker
1866-1867	J. Beukema	Medicijnse doctor	W.P. Nagel	Postdirecteur	K.H. Mulder	Bakker
1867-1868	J.H.J. Hoog	Winkelier	W.P. Nagel	Postdirecteur	K.H. Mulder	Bakker
1868-1869	J.H.J. Hoog	Winkelier	W.P. Nagel	Postdirecteur	K.H. Mulder	Bakker
1869-1870	J.H.J. Hoog	Winkelier	C. van Calcar	Medicijnse doctor	F.S. De Boer	Medicijnse doctor
1870-1871	J.H.J. Hoog	Winkelier	C. van Calcar	Medicijnse doctor	F.S. De Boer	Medicijnse doctor
1871-1872	J.H.J. Hoog	Winkelier	C. van Calcar	Medicijnse doctor	F.S. De Boer	Medicijnse doctor
1872-1873	J.H.J. Hoog	Winkelier	C. van Calcar	Medicijnse doctor	F.S. De Boer	Medicijnse doctor
1873-1874	J.H.J. Hoog	Winkelier	C. van Calcar	Medicijnse doctor	F.S. De Boer	Medicijnse doctor
1890-1891	R.H. Smit	Onbekend	C. Homveld	Winkelier	U. van Haerten	Onbekend
1891-1892	J.A. Van Roijen	Burgemeester	C. Homveld	Winkelier	J. M. de Mulock Keizer	Fabrikant
1892-1893	J.A. Van Roijen	Burgemeester	C. Homveld	Winkelier	F. Hijner	Fabrikant
1893-1894	C. Homveld	Winkelier	D.H. Hoer	Landbouwer	F. Hijner	Fabrikant
1894-1895	P.K. Soon	Landbouwer	T. De Haen	Onbekend	J. A. Van Roijen	Burgemeester
1895-1896	P.K. Soon	Landbouwer	T. De Haen	Onbekend	J. Ruding	Koopman
1896-1897	B. Leggelo	Onbekend	W. Wildervank	Landeigenaar	U. W. Meihuizen	Winkelier
1897-1898	W. Wildervank	Landeigenaar	S. Smit	Eieermaker	J. Ruding	Koopman
1898-1899	W. Wildervank	Landeigenaar	S. Smit	Eieermaker	S.J. De Boer	Gemeenteontvanger
1899-1900	J.A. Van Roijen	Burgemeester	S. Smit	Eieermaker	S.J. De Boer	Gemeenteontvanger

In Hoogezand was er naast de hervormde kerk ook een Joodse gemeenschap en een groot aantal Doopsgezinden en rooms-katholieken. Gereformeerden vormden een kleine groep in Hoogezand.

Portret van Issac Antoni van Royen, burgemeester van Hoogezand (1890-1926) en directielid van de Harmonie van 1891 t/m 1893

Zowel in het Groningerarchief als het gemeentelijke archief te Hoogezand-Sappemeer ontbreken de gegevens van de leden van de Harmonie. Wel weten we door de notulen van de jaarlijkse 'normale vergadering' de invulling van het bestuur.

Door onderzoek in het gedigitaliseerde bevolkingsregister op de website van het gemeente-archief Hoogezand-Sappemeer is gebleken dat de directie van de Harmonie gevormd werd door de bovenlaag van Hoogezand. Vrijwel elk directielid had, in beide onderzochte periodes, een hoge functie binnen de samenleving. Tussen de periodes, 1864-1874 en 1890-1900, zit een significant verschil tussen de beroepen van directieleden. In de eerste periode werd de directie gevormd door doctoren en middenstanders terwijl in de tweede periode de beroepen meer divers zijn. Met name de aanwezigheid van fabrikanten in de directie is exemplarisch voor het doorzetten van de industrialisatie in Hoogezand zoals beschreven in hoofdstuk 2.2.

Omdat de ledenlijsten niet meer te achterhalen zijn, is het onmogelijk om iets te zeggen over de 'gewone leden'. Gezien de aard van de sociëteit verwachten wij dat ook deze uit de bovenlaag

van Hoogezand kwamen. Dit kan ook gesteld worden aan de hand van de contributie van de Harmonie. Gedurende beide periodes, 1864-1874 en 1890-1899, bedroeg de contributie f 2,50 met uitzonderingen van feestjaren die zorgen voor extra uitgaven. De contributie zou omgerekend nu € 25,13 bedragen. Voor dit bedrag kon je in 1860 359 broden kopen.

De contributie was dus aan de hoge kant. Deze contributie is in verhouding met de Harmonie te Kropswolde, opgericht te 1903, waarvan de contributie f 1,- bedroeg, een stuk hoger.

GEMEENTEARCHIEF HS: REDEN VOOR EEN FEESTJE, OF TOCH NIET?

Teade Smedes

<http://gemeentearchief.hoogezand-sappemeer.nl/>, de erfgoedwebsite van het gemeentearchief bestaat deze maand één jaar. Inmiddels hebben vele leden van de historische vereniging deze uitgebreide website al bezocht. Voor degenen die dit nog niet gedaan hebben is dat warm aanbevolen. Dankzij de vrijwilligers van o.m. de historische vereniging komt er op de site steeds meer historische informatie beschikbaar. Zo zijn onder andere de bouwvergunningen en bibliotheek te doorzoeken. Daarnaast bevat de website een archiefbank, zoekindex voor genealogische bronnen, beeldbank en webexposities. Uiteraard is en blijft ook de studiezaal van het archief open voor de bezoekers. Daar kunnen de originele bronnen die nog lang niet allemaal op de website staan worden ingezien. Misschien hebt u wel een historische vraag. Het zou best eens zo kunnen zijn dat u het antwoord op het gemeente-archief vindt.

Afgelopen jaar is de collectie uitgebreid met vele interessante stukken. Zo hebben de gebroeders Huizinga, bekend van de gelijknamige woninginrichtingszaak aan de Hoofdstraat, mevrouw Coops-Rowaan, mevrouw Westerdiep-Niemeijer, de heer T. van der Ploeg en mevrouw J. Gorter de nodige stukken bij het gemeentearchiefarchief ondergebracht. Ook zijn er weer enkele verenigingsarchieven of fragmenten daarvan ontvangen o.a. van sportvereniging WIK, buurtvereniging Voorwaarts en voetbalvereniging HS'88. Het recent aangevulde HSC-archief wordt zelfs op het gemeentearchief bewerkt door een groep oud-HSC-ers. Een buitengewone aanwinst vormde het archief van de familie Maathuis-Tinga met bijzondere historisch materiaal over Sappemeer en Hoogezand.

Mocht u zelf nog historisch materiaal hebben, dan houdt het archief zich aanbevolen. Ook scannen we graag een oude schoolfoto of ander leuk plaatje uit uw eigen collectie in. Deze kunt u dan direct weer mee naar huis nemen.

Recent heeft ook weer een nieuwe rubriek met zowel een nieuwe als een oude foto in de HS-krant het licht gezien. De Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. werkt hierin intensief samen met het gemeentearchief. Samenwerking met en het voortdurend benadrukken van het belang en aandacht vestigen op het historisch erfgoed door Historische Verenigingen blijft belangrijk. Archiefinstellingen en Heemkundeverenigingen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Afgelopen jaar was de totstandkoming en inrichting van de genoemde website een hele operatie. Het komend jaar zal in het teken staan van het naderend einde van het gemeentearchief Hoogezand-Sappemeer en de vorming van het gemeentearchief Midden-Groningen. Als we met elkaar de handen ineen slaan hoeft dit laatste geen droom te zijn. De opening van een Historisch Informatie- en Educatiecentrum Midden-Groningen is toch zeker wel een feestje waard.

VAN HUIS EN HAARD VERDREVEN...

Wim A.H. Rozema

*'Van huis en haard verdreven,
En in de vreemde thuisgebracht.
Van IJmuiden naar Sappemeer,
Met sneeuw en heel slecht weer.
Zoo hopen wij samen,
Na twee jaren van scheiden,
De zon ons mag verblijden
En ons laat keren weer
Van Sappemeer weer naar IJmuiden...'*

Bovenstaande regels zijn geschreven door een vader in het poëzie-album van zijn dochter. Dat gebeurde op 26 november 1944 in Sappemeer...

Onlangs ontvingen wij het volgende bericht vanuit IJmuiden :

'Beste heer Rozema, Ik heb uw gegevens opgezocht via Google, omdat ik bij het uitzoeken van oude foto's een set oude ansichtkaarten tegenkwam. De kaarten zijn van mijn moeder geweest, zij is in de oorlog vanuit IJmuiden met haar ouders en zusje geëvacueerd geweest en heeft de resterende oorlogsjaren in Sappemeer verbleven bij een boerenfamilie. Wat ik nog weet uit de verhalen, heeft mijn opa toen gewerkt in een kartonfabriek en ik denk dat de kaarten daarvan afkomstig zijn, maar weet dat niet zeker. Helaas kan ik het ook niet meer navragen, mijn moeder is vorig jaar overleden. Ik kan mij voorstellen dat u hier wellicht blij mee zult zijn. Als dat niet het geval is kent u mogelijk iemand die ik er blij mee kan maken? Ik wil ze met alle plezier aan u toesturen.

Ik kijk uit naar uw reactie en stuur als bijlage een fotootje mee van de set kaarten.
Met vriendelijke groet, Anita van Vliet’.

Op zich niet zo’n heel bijzonder bericht -wij krijgen met grote regelmaat foto’s aangeboden-
maar het verhaal achter de set foto’s wekte onze belangstelling:

‘Geachte mevrouw Van Vliet, Hartelijk dank voor uw vriendelijk schrijven.

Uiteraard houden wij ons aanbevolen voor de set oude ansichtkaarten.

U mag ze naar ons secretariaat sturen.

Wanneer u het op prijs stelt kunnen wij informeren of uw moeder en uw tante en uw groot-
ouders hier nog bekend zijn en waar ze verbleven tijdens WO II.

In dat geval vraag ik u, mij de namen van uw moeder en uw grootouders te mailen’.

Onze reactie maakt ook mevrouw Van Vliet enthousiast :

‘Beste heer Rozema, Dank voor uw snelle reactie. De kaarten ga ik zeker komende week opsturen.

Het zou fantastisch zijn als iemand mijn moeder en haar ouders nog zou herinneren, hoewel de tijd vordert en de kans op herkenning natuurlijk daardoor steeds kleiner wordt.

Het gaat om Arie Schager en Niesje Schager-Wuis en hun dochters Alie en Greet. Wat ik nog weet uit de verhalen is dat mijn moeder (Alie) en haar vader bij een andere familie verbleven als haar moeder en haar zusje

Greet. Ze waren afkomstig uit IJmuiden, daar op de trein gezet richting Duitsland. Door het verzet is de trein destijds gesaboteerd en gestrand bij Hoogezand-Sappemeer. Mijn opa kreeg toen van mensen uit het verzet het advies om zo snel mogelijk werk te zoeken. Dat vond hij in een karton of papierfabriek. Tot zover ongeveer mijn herinnering van de verhalen.

Ik stuur als bijlage een fotootje uit 1939 uit IJmuiden van het gezin van mijn opa en oma. Daar staat ook de moeder van mijn opa bij. Wie weet helpt dat met zoeken’.

*‘Tusschen gras en riet verscholen
Bloeit soms aan de stille vliet,
Vaak onmerkbaar en verscholen,
’t Hemelsblauw vergeetmij niet!’*

‘Mevrouw Van Vliet,

Dank voor uw verdere informatie. Waarom uw grootouders op de trein naar Duitsland gezet zijn is mij niet duidelijk. Dat was immers het land van de bezetter. Waarschijnlijk betrof het een trein richting noorden. Een hier gestrande trein is mij ook niet bekend. Beschietingen verderop richting Duitsland, nabij Zuidbroek en Scheemda wel. Alle 93 jodentransporten naar de vernietigingskampen in Oost-Europa en komend uit Durchgangslager Westerbork/Hooghalen gingen

wel door Hoogezand en Sappemeer. In Hoogezand, zowel als in Sappemeer, stond toen (en nu nog) een kartonfabriek’.

*‘Rozen zijn het, schone rozen,
Die ik u heb meegebracht.
Schoner kan geen roos ooit bloeien,
Dan de roos in volle pracht...!’*

Mevrouw Van Vliet: ‘Mijn grootouders woonden in IJmuiden, dicht bij de kust. Dat was volgens de Duitsers te gevaarlijk in verband met de aanleg van de Atlantikwall en ik begreep dat daarom veel mensen uit IJmuiden, maar ook uit Zandvoort zijn geëvacueerd’.

De Atlantikwall was een meer dan 5000 kilometer lange verdedigingslinie, die nazi-Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog in de bezette gebieden heeft aangelegd ter voorkoming van een geallieerde invasie. De Atlantikwall liep van Noorwegen, via Denemarken, Duitsland, Nederland en België naar Frankrijk tot aan de grens met Spanje. De verdedigingslinie, die overigens nooit geheel werd voltooid, bestond uit bunkers, kanonnen en mijnevelden. De Atlantikwall was geen aaneengesloten

muur van verdedigingswerken zoals de naam suggereert. De verdedigingswerken waren geconcentreerd op strategische punten als riviermondingen, zoals bij Hoek van Holland en IJmuiden. Langs de tussenliggende kust werden op geruime afstand van elkaar verdedigingsposten gebouwd. Feitelijk was de Atlantikwall een aaneenschakeling van kustbatterijen, versperingen en ondersteuningsbunkers. Behalve artillerie tegen invasieschepen werd ook luchtafweer en antitankgeschutgeplaatst. Bij dit antitankgeschut werden veelal tankversperingen aangelegd, zoals tankgrachten, drakentanden, tankmuren en tankvallen. De Atlantikwall is nooit helemaal voltooid. Na de invasie in Normandië op 6 juni 1944, waarbij de Atlantikwall werd doorbroken, is de bouw grotendeels stilgelegd. Op dat moment waren er 10.273 bunkers afgevoerd en waren er nog 799 bunkers in aanbouw.

Van Vliet: ‘De bedoeling was volgens mij om de trein naar Duitsland te laten gaan en daar de mensen aan het werk te zetten, maar dat weet ik niet zeker. Mijn opa en oma waren niet joods, het is daarom onwaarschijnlijk dat ze in zo’n transport zouden hebben gezeten. Ik heb ook geen idee waar de trein echt naar toe zou gaan of waar die is gestrand. Wie weet geeft uw zoektocht daar meer duidelijkheid over. Het is goed mogelijk dat mijn opa bij deze fabriek heeft gewerkt in de oorlogsjaren.

Inmiddels heb ik alle foto’s van mijn moeder ingescand en uitgezocht’.

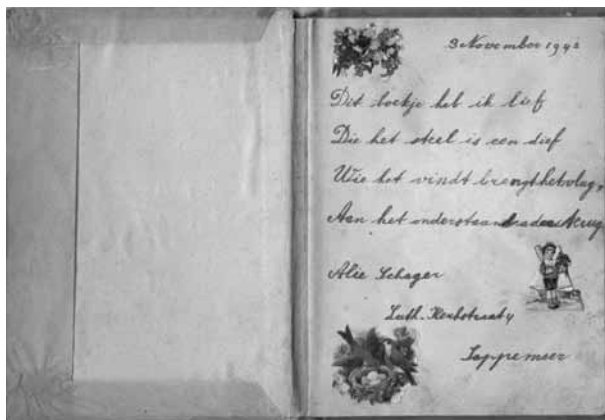
‘Ik kwam bij het opruimen ook nog 2 poëzie-albums van mijn moeder tegen.

De volgende kinderen uit Sappemeer schreven er versjes in:

Trijntje ter Veer, Dieuwke ter Veer, Catharina Janssens, Marietje van der Werff, G. Bijlholt, T. Bijlholt, Harm Schreuder, Jannie Kraster, Zwani van der Schoot, Agatha S. van der Werff, Wiechertje Eggens (Middenstraat 20), Henkie Kraster (Hoenslaan 10), S.A. Meiring-Van der Werff (Winkelhoek 52), Ina Blaauw en G.M. Jager-Ernst.

Hierin staan wellicht wat aanknopingspunten, die kunnen helpen in de zoektocht’.

3 November 1943

*‘Dit boekje heb ik lief
Die het steelt is een dief
Wie het vindt brengt het vlug,
Aan het onderstaand adres terug’.*

Alie Schager Luth. Kerkstr. 4
Sappemeer

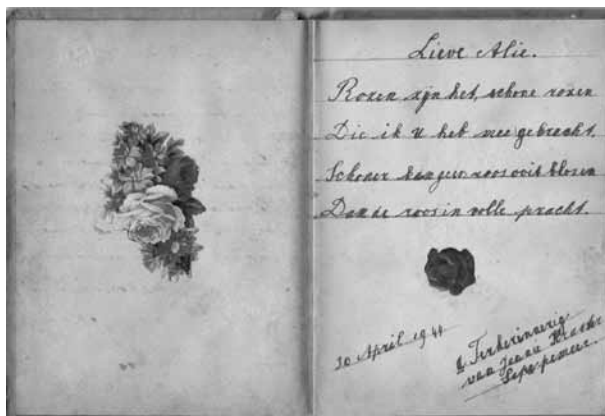
*‘Rozen en vergeetmijnetjes
Zijn twee schone gaven ...
Trijntje heeft ze afgeplukt,
En Alie mag ze dragen ...’*

‘Natuurlijk zijn het namen van vriendinnetjes, die in haar album hebben geschreven, een adres waar ze destijds heeft gewoond, het adres van haar school en de namen van twee onderwijzers’.

‘Voor Alie,

*Breng toch je leven
Met vriendschap in verband,
’t Lijkt anders op een beekje,
Dat dood loopt in het zand!’*

Een herinnering aan je onderwijzer A.G. Lamoyeur O.L. School Stationsstraat Sappemeer 22 juli 1943.

In het gedenkboek ‘Theo Thijssenschool 1904-1978’, geschreven door Cees van der Kooij, lezen wij in Hoofdstuk 7:

'VAN DRIE NAAR ACHT ONDERWIJZERS
DE PERIODE – LARMOYEUR (1943 – 1956)

Meester Larmoyeur

Albert Larmoyeur was afkomstig uit Oost-Groningen en werd in Winschoten opgeleid tot onderwijzer. In 1929 werd hij benoemd in Sappemeer tot onderwijzer aan de Oosterschool. Hij werd hier ook aangewezen als plaatsvervangend hoofd. In de oorlog werd hij overgeplaatst naar de Westerschool. En toen in de Stationsstraat een vacature voor hoofd ontstond door het vertrek van Leonard Smid, solliciteerde hij met succes naar deze functie.

Toen meester Larmoyeur hoofd werd van de school aan de Stationsstraat kon hij onmogelijk vermoeden welke enorme veranderingen er zowel in het gebouw als in het personeel plaats zouden vinden. Het werd een grondig gerenoveerd gebouw, uitgebreid met 2 lokalen. En bij zijn afscheid in 1956 telde de school niet drie maar acht leerkrachten!

Larmoyeur beantwoordt aan het beeld van de 'ouderwetse' hoofdmeester: een man, die naast zijn onderwijstaak aan de Stationsstraatschool en aan de Handelsavondschool een groot aantal taken in en ten behoeve van de samenleving vervulde. Hij verwierf zich grote faam door zijn kennis van de onderwijswetgeving en was daardoor niet alleen plaatselijk, maar ook landelijk een gezien figuur in de onderwijzersbond. Verder zette hij zich in voor 'Veilig Verkeer', voor de schoolsport, de turnkring, de zwemvereniging 'Nero' en de plaatselijke afdeling van het Groene Kruis. In al deze functies nam Larmoyeur veel werk op zijn schouders, zo zelfs, dat zijn gezinsleden zondags meestal slechts zijn rug zagen, wanneer hij bezig was aan zijn bureau. Hoewel in een zeer slechte tijd als hoofd begonnen, heeft hij toch beleefd, dat er iets gedaan werd aan de klachten over de school. Er kwam elektriciteit en het gebouw en het meubilair werden grondig aangepakt. Samen met juf Nanninga en meester Coops, met wie hij het uitstekend kon vinden, moest Larmoyeur zien de school door de moeilijke tijden van de laatste oorlogs-jaren te loodsen. Vooral tegen het einde was er zo'n brandstofgebrek, dat het onmogelijk was les te geven. Trouwens N.S.B.-burgemeester Van Ham riep ook onderwijzend personeel op voor het graafwerk van de 'O.T.'.

Het ging Larmoyeur aan het hart, dat kinderen in deze gevaarlijke tijd langs de weg met veel legerauto's, tanks e.d. liepen. Daarom stapte hij naar de burgemeester en kreeg hij gedaan dat ondanks de 'O.T.' het onderwijs zoveel mogelijk door moest gaan.

Maar toen de oorlogshandelingen dichterbij kwamen was lesgeven vrijwel onmogelijk. De bevrijding werd gevierd met een aparte bijeenkomst in 'De Tibbe' voor de hele school met zang, traktaties, een toespraak van Larmoyeur en een gezamenlijk Wilhelmus, ingezet door meester Coops'.

'Beste Alie,

*Wat ik je wens op aard :
Een zacht en rein gemoed
Dat steeds naar beter streeft
Bij vóór- of tegenspoed'.*

Sappemeer, 10 mei 1943.

Je onderwijzer, R.J. Coops.

'Beste heer Rozema, Wie weet zijn er onder de mensen die nog leven ook nog mensen die het verhaal nog beter kennen. Fijn om zo de geschiedenis nog wat meer vorm te kunnen geven'.
Mevrouw Huizing uit de Lutherse Kerkstraat herinnert zich, naar aanleiding van onze melding

tijdens onze Nijjoarsveziende in Dansschool Van der Vlag, dat er vroeger bij haar thuis en in de familie wel werd gesproken over deze evacués : mevrouw Huizing is namelijk de dochter van bovengenoemde Agatha S. van der Werff. Marietje van der Werff en S.A. Meiring van der Werff zijn tantes van mevrouw Huizing. Volgens mevrouw Huizing woonde één van de evacués destijds in de Wilhelminastraat. Mevrouw S.A. Meiring van der Werff is de moeder van een oud-raadslid, aldus mevrouw Huizing.

En in Veendam woont tegenwoordig de heer Harm Schreuder. Harm werd geboren op het Achterdiep te Sappemeer en hij herinnert zich, dat één van de ouders Schager met een dochter tijdelijk bij hen thuis woonde, voordat deze naar de Lutherse Kerkstraat gingen. Harm Schreuder bezocht tijdens de oorlogsjaren verschillende lagere scholen. Dit kwam doordat de schoolgrens werd verlegd en ook omdat in sommige schoolgebouwen Duitse en later Canadese militairen waren ingekwartierd. Zo gebeurde het dat de heer Schreuder ook enige tijd doorbracht op de lagere school in de Stationsstraat te Sappemeer. En hier schreef ook Harm in het album van Alie Schager:

‘Lieve Alie

*Al zal ik er ook dwars door heene gaan
Mijn naam zal in uw album staan.*

Ter herinnering aan je vriendje Harm Schreuder’.

‘Beste Wim, Wat ontzettend leuk om zulke reacties te lezen. Leuk ook, omdat het volgens mij een stukje extra historie is wat voor jullie tot nu toe nog onbelicht was gebleven. Ik ga nog wel eens vragen aan een journalist die ik ken uit IJmuiden of er misschien nog meer mensen zijn die hierover iets kunnen vertellen. Het ziet er prachtig uit daar op de foto van het Achterdiep in Sappemeer. Jammer dat het zo (relatief) ver weg is, anders zou ik er zeker even een kijkje zijn gaan nemen. Wordt opnieuw vervolgd! Groetjes, Anita’.

Tijdens boodschappen doen in een supermarkt in Sappemeer word ik op mijn schouder getikt door oud-collega Frits van het Noorderpoort in Stadskanaal : Frits is de zoon van één van de schrijfsters in het poëzie album en een broer van het eerder genoemde oud-raadslid. Hij heeft een vraag voor onze historische vereniging, over een likeurstoker uit Martenshoek. Hij zal mij een foto sturen van een kurk met opschrift. Ik beloof hem het door zijn moeder geschreven albumversje op te sturen...

‘Hallo Wim. Ontzettend leuk dat je dit even voor ons op de mail hebt gezet. Dank daarvoor. Mijn moeder (S.A. Meiring-v/d Werff) haar handschrift is voor mij direct herkenbaar. Zij schrijft nog vanaf haar oude adres aan de Winkelhoek. Toen destijds het Winschoterdiep is gegraven en de oude A7 weg in beton is aangelegd, woonden wij aan de Verlengde Winkelhoek nr 4. Ik weet niet anders. Tante Agaath (fam. Gibcus kolenboer Martenshoek) en Tante Marietje (Stiekema schilderswinkel Stadskanaal) waren zussen van mijn moeder. Allen zijn overleden. Mijn moeder op 94-jarige leeftijd. Leuk Wim om af en toe hier eens over te praten. Het gaat je goed. Gr. Frits Meiring’.

Vanuit IJmuiden is er geen nieuws meer: ‘Beste Wim, Helaas heb ik nog geen aanvullende informatie kunnen achterhalen. Ook mijn nicht heeft helaas niet meer informatie. Mocht dat nog komen dan laat ik het natuurlijk weten. Wie weet leuk voor een later moment.

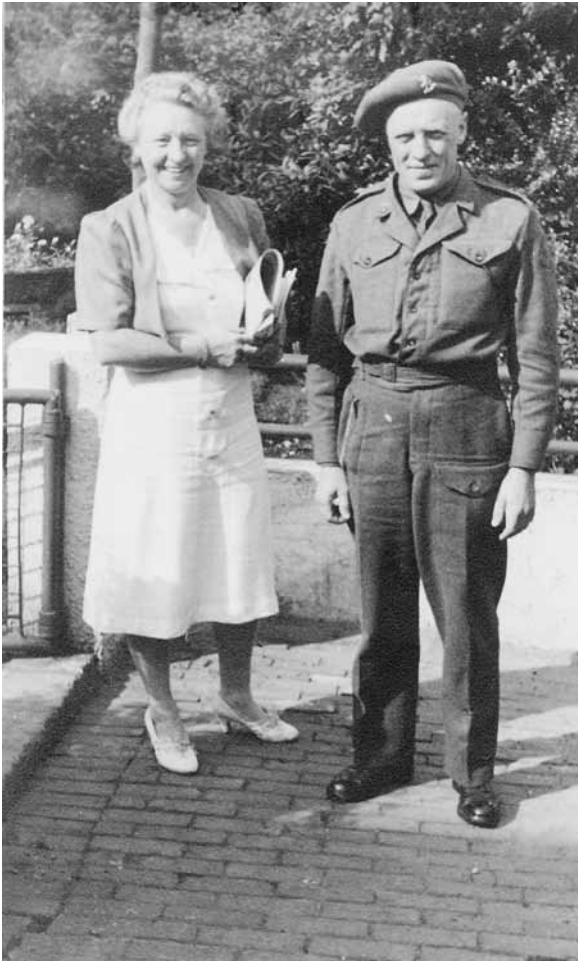
Met dank en vriendelijke groet, Anita van Vliet’.

Hebt u als lezer nog aanvullende informatie? De redactie houdt zich aanbevolen!

VERHUIZEN KOST VEREN!

Mien Westerdiep-Niemeijer

Als men gaat verhuizen komt er veel 'los'! Vooral als je ouder wordt en er moet afscheid worden genomen van het oude en vertrouwde huis en de omgeving dan doet het pijn om zomaar spullen weg te gooien. De familie Smid-Benes 'moest' opruimen en wat waren er een spullen die niet meegenomen konden worden naar 'Maarwold' in Haren. Door mijn contact met de heer en mevrouw Smid werd ik gevraagd om eens te bekijken wat er bewaard kon worden. Bovendien wist men dat het bewaren mij niet vreemd is! Zo kreeg ik een aantal brieven uit de 2e wereldoorlog geschreven aan de vader van mevrouw Smid-Benes. Maar ook bonkaarten, persoonsbewijzen, letterlappen, boeken uit en na de oorlog enz. enz. Toch jammer dat zoiets verdwijnt. Nadat ik het bewerkt heb, gaat alles naar een archief.

Maar terug naar de brieven. Ik raakte ontroerd door deze brieven en vond dat er iets mee gedaan moest worden.

Jan Gerardus Benes werd geboren op 20 januari 1901 te Hoogezand en overleed in 1950 Jan G. huwde Thalina Jantje Jonker geboren 29 oktober 1900 te Hoogezand. Het echtpaar kreeg twee dochters Tienieke Hilda en Hilda Tienieke, beide kinderen werden geboren te Hoogezand. Een ras-echte Hoogezandster familie! Het gezin woonde aan de Noordersingel in de villa 'Tin-Hil'. De heer Benes was directeur van de meelfabriek aan de Zuiderstraat te Hoogezand (zie ook 'Pluustergoud' december 2012).

Er is een 'pak' brieven bewaard gebleven, ik zal delen van deze epistels citeren:

Brief uit Amsterdam dd. 12-12-'44:

'Met grote vreugde mochten wij enigen tijd geleden een pracht pakket van U ontvangen wat wel in zeer goede aarde gevallen is in verband met de hier heersende problemen op fouragegebied. De situatie is nu zo dat de distributie vrijwel geheel uitgevallen is en men dus volledig op eigen voorraden aangewezen

is – 600 gr brood per week en waarschijnlijk volgende periode nihil, 1 ons kaas en 1 bon voor surrogaten – de hele oogst voor een periode. Dankzij de Groninger Ver. van Graanhandelaren en de Ver. ‘de Beurs’ te Groningen hebben we dolgelukkig 5 mud aardappelen mogen ontvangen maar de behoefte aan wat tarwe of rogge en een en ander in de boter en vetsector is urgent’ En zo gaat het nog even verder.

Of een brief uit 's-Gravenhage, 19 december 1944., ik citeer:

‘Via de welwillendheid onzer telefonistes kreeg ik Uw stoffelijke groet en blijk van medeleven uit het ‘onbereikbare’Noorden’, waarvoor ik U graag langs dezen weg heel hartelijk dank wil zeggen. Veel goeds is er uit deze streken niet te melden, dat zal U echter genoegzaam bekend zijn, des te meer werd Uw pakket dus op prijs gesteld’

Zo zijn er een groot aantal bedankbrieven van – blijkbaar – vooraanstaande mensen uit o.a. Den Haag, Rotterdam en Amsterdam die voedselpakketten ontvangen. De pakketten worden vaak verdeeld onder het personeel en mensen die het nodig hebben.

De heer Diepenhorst te Rijswijk schrijft op 29 december 1944:

‘Amice Benes,

Mede namens mijn vrouw en jongens hartelijk dank voor de Groningsche verrassing die ik vanmorgen bij Sebo heb afgehaald. Op het gebied van de voedselvoorziening schijnt het bij julie in Groningen een dorado te zijn. Je mag je gelukkig prijzen dat je aan het hoofd staat van dochters en niet van jongens! Het is een hele zorg voor die knapen van 16 jaar en hun ouders! Moge 1945 ons eindelijk den zoo lang verwachten vrede brengen.’

Op 1 januari 1945 schrijft mevrouw J. de Roos- de Boer en kinderen:

‘Zeer geachte Heer Benes.

Het is mij een ware behoefte, U langs dezen weg hartelijk te danken, voor hetgeen wij van U mochten ontvangen. In het bijzonder ook zeg ik U hart.dank, voor alles, wat U voor mijn man hebt gedaan. Het is een hele troost voor mij, dat hij daar zoo goed door U verzorgd is geworden. Het pakket levensmiddelen is voor ons een grote rijkdom, en een ware verrassing, de kinderen waren zoo verbaasd en vlogen mij om de hals van blijdschap met de woorden: O moe, wat zullen we nu een fijne oudejaarsdag hebben. Ik heb vijf kinderen, en 't is een hele zorg om al die gretige monden te verzadigen. Zoo hadden wij Zondag, oudejaarsdag van de centrale keuken, voerbieten met rode kool, ik zal nooit iets versmaden, maar 't was niet om te eten, daarbij zat het nog vol met zand. Ik heb toen van het pakket pannekoeken gebakken en bij het gebruik daarvan, gingen onze gedachten dankbaar uit naar U. Ik dank U nogmaals hartelijk. Ik trek gelijk de stoute schoenen aan U iets te vragen. Zou U misschien in de gelegenheid zijn, mij in deze moeilijke toestand te helpen, door een plaatsje te zoeken voor mijn kinderen? Er gaan van hier zoo veel kinderen naar de boeren in Friesland en Groningen, het eten raakt op en staat de honger voor de deur, 'k geloof dat Den Haag en Amsterdam er slecht aan toe zijn. Ik sluit hierbij een foto in, dan krijgt U een beetje idee, wat voor kinderen het zijn. Het is een fijn stel kinderen, waar ik erg trots op ben, ze zijn reuze gemakkelijk en kunnen allen goed van huis. Hans is de oudste bijna 12 jaar, dan Anneke 9 jaar, Nelleke 7 jaar en Jettij bijna 6 jaar, de babij blijft natuurlijk thuis. U zou mij er zoo'n grote dienst mee bewijzen, 'k heb een stille hoop, dat U mij daarmee kan helpen. Gaarne had ik daar omtrent een berichtje van U terug. Met vr. Gr., Hoogachtend, J. Roos-de Boer en kinderen.’

zitting wil nemen in het praktische werkcomité. Of de heer Benes ingaat op het verzoek is niet bekend.

Er is een brief dd. 25 Jan. 1945 van de Directie Technische Dienst der Telegrafie en Telefonie, Den Haag. *'Het is mij een behoefte U hierbij zijn welgemeenden dank te betuigen voor Uw bereidwilligheid in December jl. een hoeveelheid van Uw voortreffelijke producten beschikbaar te hebben willen stellen aan den PTT-dienst te Den Haag.*

Met het door U geleverde kon veel nood gelenigd worden. Zoo was het mogelijk menig gezin nog een zonnestraaltje in huis te brengen. Uit naam van hen allen wil ik U hierbij mijn hartelijken dank getuigen voor de weldaad aan hen bewezen.

De Hoofddirecteur der T en T.'

Blijkbaar worden niet alle bedelbrieven gunstig beoordeeld, want al te brutale verzoeken zijn voorzien van een rode streep.

Ook zijn er twee brieven van de heer W.H. Taconis uit Amsterdam. Deze heer Taconis was (vermoedelijk in de jaren '20 – '30) gymnastiekleraar op de HBS te Sappemeer. De heer Taconis tutoyeert de familie Benes, het zijn blijkbaar vrienden.

De eerste brief is gedateerd 17 december 1944:

'Beste Jan,

Sinds ik jullie het laatste sprak ter gelegenheid van het lustrum van H.S. is er heel wat veranderd. Zoo zelfs dat we hier beginnen honger te lijden. We eten al sedert weken droog brood.'
Het gaat zo nog enkele regels verder en dan: 'Het is hier een noodtoestand, brandstof hebben we ook niet, daarom ga ik iedere dag kolengruis zeven op een oude spoorwegbaan in de buurt, een werkje wat vroeger de armste menschen deden. Maar we vatten het sportief op en kunnen dan ten minste weer eten koken.' Er worden persoonlijke berichten uitgewisseld in de brief. En dan het P.S.: *'Dat bij ons de toestand zoo nijpend is geworden komt van de vervoer mogelijkheden tot nu werd per spoor, bus of fiets geregeld gehamsterd doch die mogelijkheden zijn nu uitgesloten.*

Wij zijn hier thuis allen te sportief om bij de pakken te gaan zitten, maar nu is de nood hoog.'

Blijkbaar wordt de nood nog hoger, want de volgende brief is van 2 Febr. 1945

'Beste Zus en Jan,

Hebben jullie onze brief wel ontvangen over de goede ontvangst van de pakketten en onze dank, en waarin ik verzocht om de onkosten + gironummer te willen schrijven?'

De brief gaat verder met het vermelden van de toestand in het westen.

En dan komt de aap uit de mouw: 'Jan, ik heb zoo gedacht onder al die leerlingen die ik zoo les heb gegeven en die ze gewoonlijk wel met genoeg ondergaan hebben, daar zijn allicht een of meer gezeten boeren onder die waarschijnlijk nog wel wat tarwe of spek of andere dingen die ik noodig heb achter de hand hebben, als je me nu eens een paar adressen van die oud-leerlingen op zou kunnen schrijven' enz. enz.

'Den Haag, 21 Juni '45

Weled.Heer,

Hierbij deel ik U mede dat ik weer in gezondheid uit Dtsl. teruggekeerd ben. Na een afwezigheid van ruim 7 maanden mogt ik mijn vrouw en kinderen, weder in gezondheid ontmoeten. En hier vernam ik dat mijn 4 oudste kinderen in Groningen zijn ondergebracht dank zij de goede zorgen van U en Uw helpers en helpsters. Ook ben ik U ten zeerste dankbaar voor hetgeen Gij

*aan mijn vrouw en kinderen gedaan hebt hier in Den Haag, want zonder Uw zorg hier, waren zij zeker den ondergang nabij geweest. Na 7 maanden van spanning en onrust was het mij een grote vreugde mijn lieve vrouw en kinderen in goede gezondheid te ontmoeten, ik ben U ten zeerste dankbaar voor hetgeen Gij voor ons gedaan hebt in Groningen. Gij zijt daar voor ons tot hulp en steun geweest en het heeft mij in Dtsl. zeer veel rust gegeven aangezien Gij zoveel voor mij en mijn gezin gedaan hebt. Hiermede nogmaals mijn oprechten dank ook namens mijn vrouw aan U en al Uw medewerkers en medewerksters.
Hoogachtend, Uw.dw.dn K. de Niet'*

Kan men nog dankbaarder zijn?

Het is jammer dat de antwoorden van de heer Benes er niet zijn!

Ook is het bijzonder dat sommige van de mensen die vragen om voedsel zich herinneren dat ze ooit in Groningen waren soms alleen maar voor een bezoek!

Het is goed dat deze brieven bewaard zijn gebleven. Wat moet een mens in nood toch diep door het stof gaan om te overleven, en wat is het goed dat er ook toen mensen waren die de grootste nood probeerden te lenigen.

Het is m.i. goed om ons te realiseren dat er destijds in Nederland mensen waren die er alles voor over hadden om aan voedsel te komen, destijds? Denk nu aan de voedselbanken!

Misschien in een volgende 'Pluustergoud' meer over spullen die met een verhuizing te maken hebben

Hierbij een redactionele aanvulling op het verhaal van Mien Westerdiep over de familie Benes. Het betreft een beschrijving van de woning van de familie Benes in het Oosterpark.

Rijksmonument Tinhil in het Rijksmonument Oosterpark

Tinhil, de monumentale villa, genoemd naar de zusjes Tienieke en Hilda Benes wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed als volgt omschreven :

'Tinhil is een villa met aangebouwd achterhuis, gebouwd in 1932 in een stijl verwant aan de Gooise Landhuisstijl naar een ontwerp van de architecten C.H. Uiterdijk en G. Olthof jr. Opdrachtgever was de heer J.G. Benes, fabrikant uit Hoogezand. In 1954 werd het huis in tweeën gesplitst en aan de achterzijde uitgebreid met een keuken en berging. Aan de oostzijde werd een nieuwe entree gemaakt, aan de westzijde een deur vervangen door een venster en binnens, in de centrale hal, kwam een scheidingswand met aan weerszijden een nieuwe trappartij. Nog weer later is aan de voorzijde de loggia bij de woonkamer getrokken en dichtgezet. Deze wijzigingen hebben het uiterlijk van de villa als geheel echter nauwelijks aangetast. Het pand is beeldbepalend gelegen aan de noordzijde van het Oosterpark, dat aangeduid is als gebied met bijzondere waarden, een Rijksmonument. De voortuin van de villa is van de openbare weg gescheiden door een laag gemetseld muurtje en een haag. De villa met aangebouwd achterhuis is opgetrokken in een gele baksteen in kettingverband op een trasraam van gesinterde rode klinkers. Het samengestelde, met riet gedekte wolfdak heeft een houten overstek, en op de nok een gemetselde schoorsteen en rode vorstpannen. De gevels worden geleed door samengestelde staande vensters met blank glas-in-lood. De hoofdentree bevindt zich aan de westzijde en bestaat uit een portiek met gemetselde stoep (drie hoog) en gemetseld zijmuurtje, waarop een houten standvink met onderslagbalk; de rondboogvormige deur heeft een rondboogvormig deurlicht van blank glas-in-lood, binnen een rechthoekige omlijsting. Rechts van de entreepartij een gemetselde erker met vijf glas-in-loodramen met twee houten luiken onder een

gepleisterde betonlatei; boven de erker een balkon met gemetselde borstwering; in de topgevel met wolfeind een paar openslaande deuren tussen twee glas-in-lood zijlichten. De voorgevel (zuid) heeft een paar openslaande deuren tussen twee glas-in-lood zijlichten en een later dichtgezet geveldeel onder een latei met 'Tinhil' erop geschilderd. Het midden van de gevel is doorgetrokken en heeft een rieten steekkap met wolfeind; voor dit geveldeel een rechthoekige erker met vijf glas-in-

loodramen onder een gepleisterde betonlatei; erboven een balkon met gemetselde borstwering en een paar openslaande balkondeuren tussen twee glas-in-lood zijlichten. In de kap twee halfronde, met riet beklede dakkapellen met een tweedelig half rond glas-in-lood venster. Voor de voorgevel een verhoogd gelegen, laag ommuurd terras met aan weerszijden een gemetselde bloembak en aan de rechterzijde een gemetselde trapje (drie hoog). De oostgevel heeft een dubbel glas-in-lood venster, een driedelig glas-in-lood venster met driedelig glas-in-lood bovenlicht tussen twee lateien en in de topgevel met wolfeind een vierdelig glas-in-lood venster met houten bloembak ervoor. De achtergevel heeft direct onder de dakgoot vijf in lengte afnemende gekleurde glas-in-lood ramen en een driedelig glas-in-lood venster. In het dakvlak twee kleine met riet beklede dakkapellen met één venster. De rest van de gevel wordt in beslag genomen door een platte aanbouw uit 1954 en door het aan de oostelijke zijde aangebouwde achterhuis met rieten kap en gemetselde schoorsteen op de nok. Aan de oostzijde van het achterhuis een later toegevoegde entree met stoep (1954, oorspronkelijk een staand venster met kelder-venster), een vensterstrook met drie glas-in-lood ramen, een vensterstrook bestaande uit drie kleine glas-in-lood ramen en een houten beschot, en een gemetselde koekoek met een reeks van drie tweeruits kelderramen. In het dakvlak erboven een met riet beklede dakkapel met een vensterreeks van acht glas-in-lood ramen en een houten beschot. Aan de achterzijde (noord) met topgevel met wolfeind een rondboogvormige deur binnen een rechthoekige omlijsting met een dubbel glas-in-lood zijlicht en een gemetselde stoep en aan de westzijde een rondboogvenster (oorspronkelijk een deur), een glas-in-lood venster, en direct onder de dakgoot drie langwerpige gekleurde glas-in-lood ramen en een tweedelig glas-in-lood venster. In het interieur zijn onder meer van belang de originele deuren met glas-in-lood deurlichten en bij nummer 9 de granito vloer in de hal en de parketvloer in de kamer. Tinhil met aangebouwd achterhuis is van algemeen belang vanwege architectuur- en cultuurhistorische waarde - als voorbeeld van een villa uit 1932 in een Gooise Landhuisstijl - vanwege de zorgvuldige detaillering en het materiaal-gebruik - vanwege de esthetische kwaliteit van het ontwerp - vanwege de ruimtelijk-visuele relatie met het Oosterpark - vanwege de opvallende ligging aan de noordzijde van het Oosterpark, in het gebied met bijzondere stedenbouwkundige waarden'.

JE ZULT MAAR MOETEN VLUCHTEN...

Met groep 8 naar Kamp Westerbork

Evenals voorgaande jaren heeft onze secretaris ook dit jaar weer een tweetal basisschoolklassen (groep 8) begeleid naar Durchgangslager Westerbork in Hooghalen. Naast de leerlingen van de Van Heemskerckschool uit het Westerpark, waren ook de achtstegroepers van de Inspecteur Amerikaschool uit Noordbroek – gesponsord door de Dorps Advies Raad – wederom van de partij. Na een bezoek aan het museum, waar een aantal opdrachten werd uitgevoerd, vertelde secretaris Rozema op het kampterrein over het leven van de joden vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Uitvoerig werd stilgestaan bij de 93 jodentransporten over het spoorbaanvak door Hoogezand – langs de ‘Spoorwieke, bij het Westerpark – en via het station Zuidbroek, naar de vernietigingskampen in Auschwitz, Sobibor, Theresienstadt en Bergen-Belsen. Meer dan 100.000 mensen maakten gedurende 3 dagen en 3 nachten in veewagons hun laatste reis via dit spoor naar de gaskamers in Oost – Europa. Beide bezoeken aan Hooghalen werden besloten met een indrukwekkend stiltemoment op het monument met het stootblok en de oprijzende spoorrails. Mooi om te zien en te merken hoe de jeugd – daarop goed voorbereid door de leerkrachten – zeer geïnteresseerd is in deze episode van de Vaderlandse Geschiedenis. Een prima voorbereiding ook op de deelname van de leerlingen aan de dodenherdenking op 4 mei. Het was beide middagen stil langs de spoorlijn, op de vlakte van het voormalige Kamp Westerbork : en er werd geluisterd..., geluisterd naar de getuigenissen uit Shoah, de verhalen over Anne Frank uit Amsterdam, Henriëtte Sachs uit Vlagtwedde, Janny de Haan van Spoorwieke en oma Olthof van het Westeind, nabij station Sappemeer-Oost.

Erfgoed op Aletta

Dat onze historische vereniging geen stoffig instituut is, waarvan alleen ouderen gebruik maken, bleek ook op het Aletta Jacobs College. Leerlingen uit vmbo-3kb van het Aletta Jacobs College verdiepten zich een aantal weken tijdens de lessen Culturele en Kunstzinnige Vorming in het onderwerp ‘Erfgoed’. Ze gingen op zoek naar het verleden en de verhalen, die er schuilen achter bijvoorbeeld de rijke industriële historie van Hoogezand-Sappemeer. Als introductie op het thema kwamen twee leden van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer een presentatie geven. Onze bestuursleden Janneke Hessing en Wim A.H. Rozema lieten de leerlingen aan de hand van vergelijkingsfoto’s zien hoe de gemeenten Hoogezand en Sappemeer er vroeger uitzagen. De leerlingen moesten raden waar de historische foto’s waren genomen. En dat viel nog niet altijd mee, want veel wat nu rijbaan is in Hoogezand-Sappemeer was vroeger water. Kanalen en diepen met daarover prachtige houten loopbruggetjes, die Hoogholtjes werden genoemd. Veel water dus en dat was erg handig voor de industrie – zoals de aardappelmeel- en strokartonfabrieken – voor aan- en afvoer van producten, maar ook voor de scheepswerven met hun dwarshellingen her en der verspreid in de toenmalige gemeenten. De leerlingen konden er tijdens het project alles over lezen in de boeken, die onze historische vereniging de school aanbood.

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO (31)

G.J. Stuut

Deze pentekening is evenals het schilderij in Pluustergoud 42 gemaakt door I.A. van Roijen. Het betreft het eerste deel van het in 1612 vanuit het Foxholstermeer gegraven Foxholsterdiep met op de achtergrond de Klabbe. De houten ophaalbrug is in 1930 vervangen door een vaste betonbrug. De ‘weg’ aan beide zijden van het diep heette heel toepasselijk Meerweg. Op 8 mei 1945 is de naam veranderd in Gerrit Nieboerweg als eerbetoon aan de in de oorlog omgekomen Foxholster verzetsstrijder. In 1949

is dit gedeelte tot aan de betonbrug gedempt. Het gedeelte vanaf de betonbrug tot aan het Winschoterdiep is in 1955 gedempt.

Deze foto is genomen omstreeks 1935 waarbij de houten ophaalbrug is vervangen door een betonnen brug met geheel links de kruidenierswinkel van weduwe Nieboer, daarnaast de slagrij van Anne Nieboer en links van de brug de kruidenierswinkel van Fopkelen (Messchendorp).

Klaas Nieboerweg, anno 2016, door demping van het voormalige Kattégat is de sfeer van het buurtschap volledig verdwenen. Wat nog herinnert aan het verleden (in vergelijking met de foto uit omstreeks 1935) is het pand op de hoek van de huidige Gerrit Imbosstraat, te zien op de achtergrond van de recente foto (links van het midden). De loop van het voormalige Kattégat is vervangen door een groenstrook. Aan de zijde van het Foxholstermeer was voorheen in het Kattégat een sluis gelegen; ongeveer op dezelfde plaats is thans de Avebeweg gesitueerd, de toegangsweg naar de Avebe-lokatie Foxhol, voorheen W.A. scholten-Foxhol.

ROYAL BODEWES,

since 1812, scheepsbouwer van de toekomst (Hans Beukema).

Frens Jonker

Beukema is auteur van een groot aantal boeken, die alle met de scheepvaart te maken hebben. Niet geheel toevallig. Beukema is voormalig directeur van de zeevaartschool in Delfzijl.

Het boek:

De aanleiding tot de opdracht voor het verschijnen van dit werk was het 200-jarig bestaan van de werf in het jaar 2012. Deze mijlpaal wilde de directie van de werf niet ongemerkt voorbij laten gaan. Het resultaat mag er zijn. Het is een prachtig boek geworden met veel informatie en een groot aantal prachtige foto's. Bijzonder interessant zijn de vlootlijsten (pag. 261-275). Vanaf het moment dat Geert Joosten Bodewes in 1812 de basis legde voor de werf worden er in Martenshoek schepen gebouwd. Het bedrijf dat de naam kreeg van 'Grote Bodewes' werd geleid door vijf generaties scheepsbouwers, die alle met veel inzet en vakmanschap nationale bekendheid verwierven. Natuurlijk moesten van tijd tot tijd problemen en tegenslagen

worden opgevangen, die tegenslagen waren van economische, sociale, financiële of infrastructurele aard. Al vroeg (omstreeks 1850) waren er problemen met het manoeuvreren van afgebouwde schepen naar zee. Het Reitdiep met zijn vele bochten en zijn ondiepten werd steeds ongeschikter, ook vanwege het feit dat de schepen steeds groter werden. De oplossing kwam tot stand in samenwerking met stad en provincie: het Eemskanaal werd gegraven, de Bonte Brug (bij de stad Groningen) werd aangepast en problemen waren vooreerst opgelost (omstreeks 1870). Pas geleden werd in Papenburg een nevenvestiging

ingericht om mogelijk te maken dat men niet meer via het Winschoterdiep en het Eemskanaal hoefde te varen om op volle zee te komen.

De open verbinding met de diepe en brede Eems stelde geen beperking aan breedte en diepgang van de nieuwbouwschepen. Twee wereldoorlogen en twee economische crises brachten jaren van 'grote stilte' op de werf. De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) had tot gevolg dat er een einde kwam aan leveranties aan Duitsland, een gevoelige klap. Denemarken diende zich evenwel aan als nieuw afnemer. De crisis van de jaren dertig leidde uiteindelijk zelfs tot een faillissement van de werf in het jaar 1937. Met steun van aangetrouwde familie en een stroman kon de werf door de toenmalige directeur Herman Bodewes worden teruggekocht en werd een doorstart mogelijk. Net was men de problemen te boven of de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) brak uit. Ons land werd bezet door de Duitsers. De directie van de werf werd voor een dilemma geplaatst: wel of niet bouwen voor de nazi's. In feite had men geen keuze; niet bouwen betekende einde werf en geen werk meer voor de medewerkers. Dus werd er gebouwd, met tegenzin. Na de oorlog werd de directie op het matje geroepen in het kader van de zuivering.

Directeur Herman Bodewes was zo onvoorzichtig geweest om schriftelijk een verzoek te doen tot een nieuwe opdracht en zoon Geert had zich laatdunkend uitgelaten over de Nederlandse regering in Londen en over de Koninklijke familie. Uiteindelijk vielen de straffen mee en kon men weer met frisse moed verder. De werf kreeg de wind mee vanwege de grote vraag naar scheepsruimte. Een noodlottige bedrijfsongeval vond plaats in het jaar 1948; bij de tewaterlating van de 'Rian' ging er iets fout en kwam het schip verkeerd in het diep. Eén medewerker kwam daarbij om het leven. Ook 1952 werd een rampjaar. De grote constructiewerkplaats op de werf Jachtwijk werd in de as gelegd. Tegenslagen die de werf met de nodige inzet te boven kwam. Ook de staking van 1973 ('centen maar geen procenten') zorgde voor het nodige ongemak en financiële schade. De grote financiële crisis, die in 2008 begon deed de werfactiviteiten slinken. Het jaar 2010 was een dieptepunt; slechts twee schepen werden afgeleverd. In slechte tijden bouwde men voor hun eigen rederij om zodoende de werf draaiende te houden. Gedurende de tweehonderd jaar werfactiviteit vonden er vele veranderingen plaats in het bouwen van schepen. Revolutionair was onder andere de vervanging van houten schepen door ijzerbouw. De ijzerbouw werd aanvankelijk alleen toegepast bij binnenschepen, later ook voor zeeschepen. Rond 1880 werden alle schepen van ijzer gebouwd, ook bij Bodewes. Scheepsmodellen werden steeds aangepast aan de eisen van de opdrachtgevers (zie hiervoor de Vlootlijsten). Die opdrachtgevers kwamen soms van heel ver, tot Sri Lanka en Nieuw-Zeeland. De familie Bodewes was rooms-katholiek, dat gold overigens voor meer scheepsbouwers in onze gemeente. Logisch dat de meeste werknemers hetzelfde geloof hadden. Naarmate het aantal katholieken toenam moest er ook iets gebeuren in het kerkelijke vlak. Een parochie lag in de lijn der verwachtingen. Zo kwam er een rooms-katholieke kerk, de Sint Martinuskerk die in 1891 werd ingewijd. De familie Bodewes had zich ook ingezet voor deze stichting en later droegen ze bij tot verfraaiing van de kerk (schenking van een schildering van taferelen van de kruisweg) later een glas in lood raam. Ook kwam er een katholieke school in Martenshoek, de St. Gerardus Majella-school. Het bleef niet bij geestelijke ondersteuning. Door de toename van het aantal werknemers werd de vraag naar woonruimte groter, velen van hen kwamen van buiten de gemeente. Rond 1890 bouwde de werf voor zijn arbeiders een blok éénkamer woningen, de zgn. Bodewes Krimp. Hoewel de krant meldde dat de woningen ruimschoots aan de eisen des tijds zouden voldoen, was de werkelijkheid minder florissant. De kamers waren klein, ongeveer vier bij vier meter, tegelijkertijd ook keuken en slaapkamer. Twee bedsteden, één voor de ouders en één voor de jongste kinderen. De andere kinderen sliepen op de losse zolder, die zich over het hele blok uitstrekte zonder afscheiding. Buitenshuis kon gebruik worden gemaakt van één toilet voor meerdere gezinnen. Later kreeg ieder gezin een eigen privaat. Rond 1924 werd er een onderzoek ingesteld door een plaatselijke commissie en hun conclusie was erg negatief. Termen als 'onbewoonbaar' werden geuit en die kritiek werd ook Bodewes aangerekend; 16 van de 64 bewoners waren 'Bodewes-mensen'. Dat die woningen er nog steeds stonden had te maken met de toenmalige woningnood en het feit dat de gemeente geen sloopvergunning wilde afgeven. Uiteindelijk werden in 1930 de meeste huizen geruimd en vervangen door andere huizen elders in de gemeente.

Wanneer het aantal opdrachten eigenlijk te groot werd, moest men de productie organisatie aanpassen. Rond 1900 werd de werf Jachtwijk opgestart. In het jaar 1916 vond weer een vergroting van de werfactiviteiten plaats. Een terrein van ruim twee ha werd overgenomen van de familie Verstockt. Dit terrein lag naast de Werf bij Huis. Steeds weer werd de werf gemoderniseerd met als resultaat een strakkere werkplanning en een aangepaste logistiek. De laatste jaren wordt ook aandacht besteed aan vermindering van milieuschade. Zo werd er minder staal gebruikt, dus minder coating en daardoor minder schade aan het milieu. Bij de nieuwe aanpak

om aan het grote aantal opdrachten te voldoen hoorde ook de samenwerking met werven in het buitenland, in Roemenië, Polen, Oekraïne, India en China. Het grote verschil in werkaanpak en rituelen moest men wel voor lief nemen. Zo was de rol van de werkzame vrouwen in Roemenië op de werf opvallend groot. Twee voorbeelden: 70% van het werk op heftrucks en kranen gebeurde door vrouwen. Het schilderwerk was ook grotendeels vrouwenwerk. Het vervoer van schepen via de Donau leverde ook problemen op o.a. vanwege de wisselende waterstand. In India kon het gebeuren

dat van het ene moment op het andere een groot aantal werfarbeiders naar huis was vertrokken. Sommigen van hen woonden op zo'n 2000 km afstand van de werf. Ze waren naar huis gegaan omdat het moessonseizoen naderde en hun huizen moesten worden hersteld om lekkage te voorkomen. Zo bleef het werktempo daar dus opvallend laag. In China was de kwaliteit van het werk teleurstellend. Het aantal schepen dat daar gebouwd werd bleef beperkt tot twee. Toen de crisis in 2008 toesloeg werd de samenwerking met de buitenlandse werven afgebouwd en concentreerde men zich weer op de werven in Martenshoek.

Een gemis in dit overigens al eerder als leesbaar en interessant gememoreerde boekwerk is het ontbreken van grafieken en tabellen waarin bijvoorbeeld de ontwikkeling van de productie van schepen wordt weergegeven. Dergelijke overzichten ontbreken en dat komt de leesbaarheid van het boek uiteindelijk niet geheel ten goede.

Over het algemeen wordt positief gesproken over de Bodewesen. Een goed voorbeeld van sociale betrokkenheid treffen we aan bij Herman Bodewes en zijn vrouw Henrica Maria Takkenberg. Door de jonge werknemers worden ze aangesproken als opa en oma Bodewes. Jantje Hollander was aangereden door Geert, een zoon van Herman en Henrica en als pleister op de wonde werd hij iedere woensdagmiddag bij oma uitgenodigd op de thee, deftig in pak (gekregen van opa en oma Bodewes). Streng maar rechtvaardig, dat gold ook voor Herman die 's morgens voor zijn huis postte om te controleren of iedereen wel op tijd op de werf was. Opvallend was ook dat Gronings lange tijd de voertaal van de directie was, doe maar gewoon! In 1986 deed zich een bijzonder probleem voor. De directeuren Wienke en Hendrik Bodewes gingen met pensioen en voor de eerste keer in de 174-jarige geschiedenis van de werf 'de Grote Bodewes' was er geen opvolger in de vader en zoon relatie. Uiteindelijk werden twee kaderleden van de werf (Van der Stadt en Peerboom) als directeuren aangesteld. Na het bereiken van hun pensioengerechtigde leeftijd kwam er weer een Bodewes, Herman – de zoon van Hendrik en Thea – aan de leiding. In het jaar 1996 werd hij de 'nieuwe Man'. Onder zijn leiding werd op 9 juni 2012 het tweehonderd jarig bestaan gevierd met zijn personeel op de werf. Bijna een half jaar later werd de werf beloond met het predicaat 'koninklijk'. Een hoogtepunt in de lange geschiedenis van de werf die bekend staat als 'de Grote Bodewes' en als men kijkt naar het aantal afgebouwde schepen in de afgelopen twee honderd jaar is die naam niet uit de lucht gegrepen. In ieder geval werden 1250 schepen afgeleverd en dat aantal mag er zijn.

Ten Brink Meppel, 2015, 280 pagina's. Bijna 400 foto's en illustraties. 35 euro.
Niet in de boekhandel verkrijgbaar. Informatie: kantoor scheepswerf.

IN GESPREK MET...

Het artikel hieronder is een interview met Nico Spiekman, die opgroeide in Hoogezand. Het is beschikbaar gesteld door Nancy Wiegertjes-Spiekman, een vriendin van Mien Westerdiep-Niemeijer. Nico Spiekman (geboren in 1902) was een broer van Nancy haar vader.

Nico en Ivy Spiekman

In de goede jaren van het bestaan van onze zo zeer gewaardeerde FNV Kulturele Kringen hebben vele kringleden ongetwijfeld de heer N. Spiekman ontmoet, die reeds lange tijd de secretaris is van FNV Kulturele Kring Amsterdam Noord. Amsterdam Noord is een stadsdeel, dat van de binnenstad gescheiden ligt door de brede watervlakte van het IJ. Het lag voorheen meer geïsoleerd dan tegenwoordig, nu de tunnel een betere verbinding tussen de stadsdelen mogelijk maakt dan de ponten. Zodoende werd Amsterdam-Noord een wijk met een geheel eigen karakter en huizenbouw: knusse laagbouwhuisjes met tuinen, als het ware een groot fleurig dorp vormende. Daar vestigden zich vele industrie-werknemers, die hun brood verdienden in de bedrijven om het IJ. Op die wijze groeide een werk- en woongemeenschap, waarin verschillende verenigingen tot bloei kwamen, vooral ook in de tijd, toen er nog geen sprake was het televisietoestel in de huiskamer. Ook de vakbeweging vond een hechte grond in Amsterdam-Noord met een toegewijde groep kaderleden. FNV Kulturele Kring Amsterdam Noord is daaruit dan ook tot stand gekomen. In de wekelijkse bijeenkomst heeft de veteraan Spiekman een vaste plaats achter de bestuurstafel, waar hij als secretaris al vele jaren de trouwe bezoekers met een handdruk en een praatje verwelkomt. De heer Spiekman was onmiddellijk bereid tot een gesprek ten dienste van onze 'Veteraan', waarvoor hij een verscheidenheid van vermeldenswaardige punten had opgesteld, waaruit een boeiend beeld uit een verleden tijd wordt verkregen. Het verhaal van de heer N. Spiekman is als volgt:

Onze familie kwam van het Groninger land. Grootvader – van vaders zijde – was een ketelmakersbaas in een fabriek, waarin aan vader de eerste beginselen van het draaiersvak werden bijgebracht. Grootmoeder was lid van de Menistenkerk; grootvader liet haar daartoe volkomen de vrijheid, want die vrijheid nam hij zelf ook door van tijd tot tijd naar het dorpscafé te gaan, de zo genaamde 'kroeg van moeder Faber', om daar een 'klokje' te drinken en een praatje te maken. Grootvader – van moeders zijde – was scheepstimmerman op een 'houten werf', waarop houten schepen werden gebouwd. Grootvader was van afkomst

Grootouders Nico Spiekman

Katholiek; hij kon lezen noch schrijven, maar dat wilde niet zeggen, dat hij geen gezond verstand en een weloverwogen mening had. Hij stelde zich tegenover de geestelijkheid kritisch op; na het overlijden van zijn eerste vrouw verliet hij de kerk. Hij hertrouwde met een vrouw, die zeer goed kon lezen en schrijven en die tot op hoge leeftijd de krant 'Recht voor allen' en dergelijke lektuur las, daar zij de ideeën van Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1946-1919) aanhing. Zij had grote bezwaren tegen de handelwijze van grootvaders werkgever, die de 'verplichte winkelnering' bedreef, waarbij de arbeider gedwongen was goederen te kopen bij zijn 'baas'. Als grootvader zijn weekloon bij de baas moest halen, dan werd hij 'getrakteerd' op een borrel, waarvan de geldswaarde op het loon in mindering werd gebracht. Grootmoeder streefde er, mede daarom, naar dat grootvader een andere baas zocht! Nadat vader zijn leertijd als draaier had volbracht, kwam hij in een bedrijf dat een – voor die tijd – zeer moderne draaibank had gekocht, die door vader, die om zijn vakmanschap bekend was, kon worden bediend. Toen het dit bedrijf financieel niet goed ging, moest de draaibank worden verkocht en werd vader als het ware meegeleverd, hetgeen hem wel loonvoordeel zal hebben gebracht. Deze 'koppelverkoop' heeft daarna nog eens plaatsgevonden en telkens ging deze gepaard met gezinsverhuizing van dorp tot dorp in het Groninger land.

In deze tijd waren de behuizingen bijzonder slecht: een gezin beschikte slechts over een één-kamerwoning met een plee buitenshuis in een schuurtje, die bij slecht en koud weer allerminst aantrekkelijk was. Voorvallen uit de kinderjaren kunnen een hechte plaats in het herinneringsbeeld innemen. Zo zie ik bepaalde taferelen uit die éénkamer-woningen nog levendig voor mij, bewijs dat zij als kind een onvergetelijke indruk maakten. Als gezinsuitbreiding te wachten stond, gingen de kinderen 'uit logeren' bij grootmoeder. Als het kleintje geboren was, moest worden getimmerd om enige nieuwe ruimte te scheppen, die er nauwelijks was; soms was het al een verbetering als werd verhuisd van een éénkamer-woning met één bedstee naar een andere met twee bedsteden.

Daarbij dan te bedenken dat ons gezin, te midden van een landarbeiders-bevolking een uitverkoren positie had. Vaders werk als draaier was immers niet afhankelijk van weers- en seizoenswisselingen, zodat hij het hele jaar zijn loon had. Wij woonden te Hoogezand, een langs het Winschoterdiep gelegen plaats, toen ik naar school moest gaan. Mijn schoolvriendjes gingen des middags niet naar huis om te eten, maar gebruikten de maaltijd in het burgerlijk armhuis, waar het eten beter en voedzamer zou zijn dan thuis. Zij vertelden verhalen over vleespoten en dik-gevulde snert; zij spoorden mij aan daartoe ook een aanvraagbriefje te halen, dat door de ouders moest worden getekend. Wat was mijn moeder verontwaardigd, toen ik haar daarom vroeg; stel je voor 'eten van de armen' aanvragen; geen sprake van!! Moeder was opgegroeid in een boerengemeenschap, waar goed eten een eerste vereiste was. Of dit eten voldeed aan moderne voedings-opvattingen is een andere zaak, maar kinderen die dit eten konden verdragen, moesten wel tot de sterken behoren en zo werd, met de beste bedoelingen, onwillekeurig toch geselecteerd! Meermalen zagen wij naast een werkmans van een der scheepswerven, een in het zwart geklede man lopen, die een in zwart doek gehuld kistje droeg; dan was er weer een kindje overleden, dat ten grave werd gedragen. Ook in mijn ouderlijk huis is

Ouders Nico Spiekman

dat gebeurd; men rekende er destijds op dat veelal het eerste kind niet levensvatbaar zou zijn. Wellicht is het aan moeders zorgen voor 'goed eten' te danken dat van de vier kinderen, drie volwassen zijn geworden. Vooral het oudste kind in een gezin werd al spoedig een wisselende verantwoordelijkheid op de jonge schouders gelegd; dat maakte dat het kind de ene keer voor iets had moeten zorgen en dat een andere keer zich niet met iets diende te bemoeien, zodat het enerzijds te maken kreeg met te grote zorgen en anderzijds met moeilijk te aanvaarden vernederingen, waardoor een al dan niet juist beeld van de grote-mensen-wereld werd verkregen. Door het samenleven in een één-kamer-woning werd alles van de grote-mensen-wereld bovendien door kinderen méébeleefd.

Zo herinner ik mij een gesprek tussen mijn ouders, waarbij moeder vader aanspoorde meer loon te vragen voor zijn werk, temeer omdat zij ervan overtuigd was dat zijn prestaties méér loon rechtvaardigden. Vader was evenwel een bescheiden man, al kon hij de beweegredenen van moeder wel delen; zij wenste voor ons gezin een grotere woning met twee kamers, maar die vergde een hogere huur. Het was in 1910, dat vader met de boodschap thuis kwam dat hij een opslag van twee centen per uur had gekregen, waardoor zijn loon op twaalf gulden per week was gekomen, zodat naar de begeerde twee-kamer-woning kon worden uitgezien! Zo'n kamer had bovendien in beide kamers bedsteden, zodat voor de ouders een betere privésfeer mogelijk werd. Die was ook wel nodig. In een één-kamer-woning hoorden de kinderen alle gesprekken van de ouders, óók de woordenwisselingen en de ruzies binnen de benauwing van vier muren. Als zevenjarig jongetje werd ik op een nacht wakker door rumoer in de bedstee van mijn ouders. Er vielen thuis wel eens harde woorden, maar gevochten werd er nooit en dus werd ik angstig; ik klom uit mijn bed en ging naar de bedstee van mijn ouders, waar ik zag dat mijn vader mijn moeder omklemd hield. Hij leek mij zeer opgewonden. Mij ziende slaakte hij enige onstichtelijke woorden, maar moeder zei heel rustig: 't is al over mijn kind, ga maar rustig slapen'. Als kind heeft dit voorval mij lange tijd bezig gehouden, vandaar dat het in mijn herinnering is gebleven. Enige tijd geleden was er een TV-uitzending over het onderwerp 'hoe vertel ik het mijn kinderen'; dat probleem was er vroeger, bij de kleine behuizingen beslist niet en ingewikkelde verhaaltjes over bijtjes en bloempjes behoeften niet te worden verteld, kinderen wisten er alles van. Toen ons zusje was geboren, werd het ons door de baker getoond. Het was een massieve pop, stijf gewikkeld en gespeld in luiers en ander onbekend textiel, waardoor het kind zich niet kon bewegen, hetgeen naar de baker zei, de flinkheid van het kind bevorderde. We konden slechts het kleine kopje zien. De verhuizing naar een twee-kamer-woning was mij eigenlijk niet welkom, het kostte mij geld! Voorheen leidde mijn weg van school naar huis namelijk over enige scheepswerven, waar altijd wel materiaal was te vinden, dat tot het afval behoorde, zoals boutjes. Dat materiaal brachten wij naar een blinde opkoper, die het materiaal op zijn gevoel kon wegen en die, soms met behulp van zijn vrouw, die wat scheutiger was, de prijs bepaalde. Voor de opbrengst kochten we wat snoepballen, waarop je, als kind, heerlijk kon sabbelen. Een andere woning met een andere route, die niet meer over de scheepswerven leidde, betekende dus een teruggang in snoepmogelijkheden. Wij waren in onze jeugd al heel vaak gelukkig met zeer weinig. Als ik nu zie hoeveel en hoe duur speelgoed de kinderen krijgen, denk ik aan mijn kinderjaren terug, hoe blij ik was met het enige Sinterklaasgeschenk: een blik-mannetje achter een postkarretje, dat, na te zijn opgewonden, wegschommelde.

Op zekere avond kwam een schoenmaker bij ons op bezoek, die mededeelde dat wij eigenlijk een verkeerde krant 'Het Nieuwsblad van het Noorden' lazen en dat hij vond, dat in ons huis het blad 'Het Volk' meer op zijn plaats zou zijn. Moeder wenste haar krant met het vervolghet verhaal daarin te behouden en vader besloot, samen met een kollega 'Het Volk' te gaan lezen. Zo was het begin, want enige tijd daarna kwam de schoenmaker wéér, vergezeld van een

onderwijzer om een praatje te maken over de krant en daarbij tevens te vragen op gevoeld werd voor het lidmaatschap van de S.D.A.P. Het gesprek leidde ertoe dat vader zich deed inschrijven als lid van deze partij. In een later stadium kwamen niet alleen de schoenmaker en de onderwijzer, maar ook de hoofdonderwijzer op bezoek want men had gezien dat vader niet op de kiezerslijst was geplaatst. Het was in die tijd nog zo, dat iemand niet kiesgerechtigd was als hij geen belasting betaalde; dat wil zeggen als het gezinsinkomen minder dan f 800,- per jaar bedroeg. De hoofdonderwijzer vond er wel wat op: ik zou in mijn vrije tijd flessenspoeler in een kelder worden bij een huisarts, die een kwartje per middag opleverde plus brood met ei en melk, voedsel, dat door de hoofdonderwijzer tot een hoog geldswaardebedrag werd gerekend. Vader maakte enige overuren en moeder ging bij de oogstarbeid helpen en zo kregen ze inderdaad een belastingbiljet van f 1,60 en behaalden wij de status van KIEZER. Dit bedrag herinner ik mij nog zeer goed omdat ik het geld in twee termijnen bij de ontvanger moest brengen. Deze ontvanger der belastingen maakte de snierige opmerking dat men dus kiezer op afbetaling kon worden, vanwege de twee termijnen. Onder die opmerking brak mij het zweet uit; het kantoor leek mij wel een heiligdom, waarvoor het hoofd moest worden ontbloot en de klompen voor de deur moesten worden gezet. De heer ontvanger had mij aldus bevolen. Daarna scheen in politiek opzicht alles in een stroomversnelling te gaan. Vader werd kandidaat voor de gemeenteraad en werd gekozen. Een neef van vader, Hendrik Spiekman, werd gekozen tot lid van de Tweede Kamer en een broer van vader versloeg bij de Staten verkiezingen de Burgemeester van Hoogezand. Onze naam kwam zodoende wel in een rode kleur te staan.

Zoals reeds vermeld, speelde bij de berekening van het gezinsinkomen, ook de inbreng van moeder en mij een rol en dat brengt mij ertoe het werk van vrouwen in die tijd iets nader te beschouwen. Als vrouwen poogden wat anders te doen dan alleen maar het huishouden en het baren van kinderen, dan werd al spoedig gezegd dat hun plaats thuis was. Als evenwel de wintervoorraad van de velden moest worden bijeengebracht, dan was het normaal Dat vrouwen werkten bij het aardappelrooien, het bonen plukken en andere oogstwerkzaamheden. Vooral van kerkelijke zijde werden de plichten van vrouwen als hoog goed beschouwd, maar als uit gezinsnood een beroep moest worden gedaan op de 'armenkas', dan was de eerste reactie het overwegen of de vrouw zelf in staat zou zijn iets te verdienen, op welke wijze dan ook, als het vanzelfsprekend maar eerbaar bleef. Het bij weer en wind op de knieën kruipen door het veld, één van die eerbaarheden, is al spoedig zeer pijnlijk, ook handen gaan bij het wroeten in de aarde gauw kapot. Soms werden de werksters bedrogen door foutieve metingen van het bewerkte oppervlak!! Als zwangere vrouwen zich bij die zware en langdurige arbeid uit noodzaak tot bijverdienen, zich te veel inspanden, gebeurde het meermalen, dat voortijdige bevalling plaatsvonden. Kinderen van twaalf jaar konden zes weken landbouwverlof krijgen, zodat in die tijd het schoolonderwijs niet werd gevolgd. Ik had in die tijd de taak de, na het rooien op de velden achtergebleven aardappelen te verzamelen of aardappelen te verrijden met een wipkar, waarvoor een allermakst paard was gespannen.

Op twaalfjarige leeftijd moest ik in loondienst om mijn geregelde bijdrage aan het huishouden op te brengen. Ik kreeg een zeer afwisselende baan, hulp in een grutterij-groothandel, waar meel, mosterd en cichorei werd gemalen. 's Morgens was ik staljongen of inpakker in het magazijn en 's middags moest ik mee de provincie in (Groningen en Drenthe) met een beladen wagen.

Het gebeurde wel dat wij 's avonds laat terugkwamen, dan moesten de paarden nog worden gestald en daarna moest nog een half uur worden gelopen alvorens thuis te zijn. Op dertienjarige leeftijd werd men geacht verantwoordelijkheid te kunnen dragen en zo werd ik er zelfstandig

op uit gestuurd met soms zeer veel geld om boeren, graanleveranciers te betalen. Daarnaast de taak om met paarden naar de smid te gaan voor hoefbeslag en met de koe naar de stier, zodat voor mooie kalveren kon worden gezorgd. Vader en grootvader bespraken dat het goed zou zijn voor mijn scholing als ik de avondschool zou bezoeken, maar dan zou ik een andere baan moeten vinden, hetgeen een offer voor mijn ouders zou betekenen, want mijn inbreng van f 3,- per week, plus overuren, plus fooitjes, zou dan worden teruggebracht tot f 1,06 per week, namelijk 53 uren tegen 2 cent per uur.

Die verandering van werkkring, met minder werkuren per week, viel geducht tegen, want in de groothandel met het uittrekken op de grutterswag en het omgaan met dieren, verveelde ik mij nooit, maar in de fabriek, waar ik mij ongeschikt achtte voor welk deel van het metaalbedrijf dan ook, kwam er geen eind aan de 'lange, lange dag'. Het is verwonderlijk dat ik nog een redelijk goede vakman ben geworden, maar dat kwam hoofdzakelijk doordat ik van nature mijn best wilde doen en zelden tevreden was met het gepresteerde werk. Verantwoordelijkheidsgevoel bezwaarde mij meermalen. Vader begon om 6 uur 's morgens zijn werk in de machinefabriek; te 8 uur bracht ik hem brood en koffie – zodoende kende ik dit bedrijf al enigszins. Toen ik als jonge jongen in de fabriek begon te werken, was het mijn taak, water voor de mannen te halen uit de pomp, soms en meestal 's maandags werd mij gevraagd stiekem op de bodem van de emmer, onder het water, enige flesjes mee te nemen, die in de naburige kroeg werden gevuld. Dit werd later ontdekt en verboden toen bleek dat sommige mannen niet volkomen bekwaam voor hun werk waren.

Het taalgebruik in de fabriek en op de werven was niet bijzonder geschikt voor toepassing in het openbaar. Toen vader raadslid werd, begon hij zich toe te leggen op het behoorlijk spreken van de Nederlandse taal. Ook 'paste hij zijn kleding' aan om niet de mindere te lijken ten opzichte van de hereboeren en de bankdirecteur. Humoristisch is het, dat vaders grootste bezwaar tegen het raadslidmaatschap was, dat moeder hem moest helpen bij het voorbinden van het stijve front en de zwarte vlinderdas. Vader, die een groot respect had voor geleerdheid, ervoer toch ook, dat die soms weinig te betekenen had als met gezond verstand een probleem ook doeltreffend kon worden opgelost. Hij was eens danig met zijn houding verlegen, toen hij door een wethouder, een bankier, werd geprezen omdat hij zich zo goed in de te behandelen onderwerpen had ingewerkt en daarop gebaseerd, zijn mening te kennen gaf. Volgens vader was het een eigenaardige zaak van die zijde te worden geprezen, dan moest je wel uitkijken! Het was, naar mijn herinnering, in het jaar 1915, toen wij bezoek kregen van Jan Wacht, die zich bekend maakte als distriktbestuurder van de A.N.M.B., de Metaalbewerkerbond. A; had vader aanvankelijk ook bezwaren, naast zijn politieke werkzaamheden en het sekretariaat van een verbruikskoöperatie, nog ander werk op zich te nemen, toch besloot hij lid te worden en het korrespondentschap van de bond te aanvaarden. Jan Wacht kwam vaker op bezoek om, met vader samen, leden te werven voor de bond. Toen ik veertien jaar oud én metaalbewerker was, werd ik aspirant-lid van 'de Bond'. Een jaar later haalde ik op zondagochtenden de kontributie op bij de leden aan huis; er waren vrouwen die nier konden begrijpen, dat hun mannen lid waren geworden van iets, dat geld kostte! Vier avonden per week ging ik tot half tien naar de avondschool en één avond per week was bestemd voor het afrekenen der opgehaalde kontributies. Bij die verscheidenheid van lidmaatschappen was het vanzelfsprekend dat men ook lid was van de geheelonthouders-organisatie, waarvan ik nog steeds lid ben. Op 18-jarige leeftijd werd ik lid van de S.D.A.P. en daar men op dat moment een penningmeester nodig had, werd ik daarvoor geschikt bevonden.

Het was in de tijd, toen mijn broer ook begon te werken en geld inbracht, dat wij gingen verhuizen omdat moeders' vader bij ons kwam inwonen. Grootmoeder was overleden; grootvader

was tachtig jaar geworden en moest ophouden met werken. Soms kunnen burens zich met zaken bemoeien, die hun niets aangaan. Zo begonnen ze schande te spreken over het feit, dat wij grootvader, de oude man, alleen lieten ploeteren in de tuin en daarom droeg mijn moeder mijn broer en mij op om hem voor het oog van het Nederlands volk, bij te staan, waartegen wij nimmer bezwaren hadden gehad. Grootvader gebood ons, 'snotneuzen, uit zijn tuin te gaan; hij had geen hulp nodig en kon het nog best tegen ons opnemen; de oude man werd bij die beweringen zó driftig, dat wij de zorg voor zijn tuin eerbiedig aan hem hebben overgelaten. Ondanks alle sombere voorspellingen over een neergang in de metaalindustrie als gevolg van de acht-uren-dag, ging het in deze industrie redelijk goed, maar de moeilijkheden zouden van een geheel andere kant komen: de zeilscheepvaart was gedoemd te verdwijnen toen de motor in opkomst kwam; ook de veel ruimte innemende stoommachine moest het veld ruimen voor de kleinere motor en zo werden machinefabrieken te Hoogezand genoodzaakt te sluiten. Ik heb toen bij verscheidene bazen gewerkt; soms speelde bij het zoeken naar werk de naam Spiekman een rol, waarbij de vraag werd gesteld of ik familie was van de rode wethouder te Veendam en of ik zelf ook socialist was, dat soms tot een tijdelijke tewerkstelling aanleiding gaf. Kleine voorvallen spreken soms boekdelen over een mentaliteit.

Toen in één der ondernemingen een oude smid van tachtig jaar was overleden, werd aan zijn familie verzocht, de begrafenis in de middagpauze te doen plaats vinden, zodat het personeel daarbij aanwezig zou kunnen zijn, zonder dat het de onderneming tijd of geld zou behoeven te kosten!! Er werd aan de groeve door de bedrijfsleider zeer mooi over trouwe plichtsbetrachting gesproken, hetgeen mij na afloop deed opmerken dat de direktie dan toch wel de grote plichtsverzaker kon worden genoemd, omdat men had nagelaten voor de oude dienstknacht enigerlei pensioen- of oudedagsvoorziening te treffen. Werken tot in het tachtigste levensjaar en begraven worden met een mooie toespraak!! Geleidelijk kreeg ik, als Groninger, genoeg van Groningen en daar te Amsterdam personeel werd gevraagd in een apparatenfabriek, besloot ik daarheen te gaan. Uiteraard gaf dat in vele opzichten, tot zelfs in kleinigheden, een grote verandering. Als in Groningen in een fabriek gebruik moest worden gemaakt van het toilet, dan ging men eenvoudig, maar te Amsterdam moest aanvankelijk daartoe de sleutel worden gehaald bij een tijdschrijver, die nauwkeurig aantekening hield van de op die bepaalde plaats doorgebrachte tijd. In Amsterdam werd ik gemakkelijk opgenomen in de werkgemeenschap van de fabriek, wat heel plezierig was. 'Vreemden uit het Westen' werden te Groningen altijd met enig wantrouwen behandeld. Ik heb meegemaakt, dat een zeer bekwame werkmeester met zijn vrouw uit Amsterdam naar een dorp in Groningen waren gekomen en daar geïsoleerd kwamen te leven. Het was hun onmogelijk kontakten te maken. De Groningse vrouwen vertikten het Nederlands te spreken en bleven zich uiten in het, voor Westerlingen, onverstaabaar dialect. De mensen zijn, grondig teleurgesteld, naar Amsterdam teruggekeerd.

Daarom viel het des te meer op, hoe prettig reeds vanaf het begin, de omgang was met de mensen uit het bedrijfsleven te Amsterdam. Ik werd als kollega uit het Noord-Oosten onmiddellijk aanvaard en door uitwisseling van gedachten en gesprekken over het werk en de werkomstandigheden werd ik spoedig 'vertrouwensman van de

Nico Spiekman met dochter

bond' waardoor goede kennis kon worden genomen van diverse wensen en misstanden, die in en door het overleg moesten worden opgeruimd.

Het boeiende verhaal van de heer N. Spiekman roept zo duidelijk de sfeer op van de arbeid en de levensomstandigheden in de jeugdijaren, alsook vele jaren nog daarna, van de ouderen van thans.

Het geeft ook een beeld, hoe het streven naar menswaardiger werk- woon- en leefomstandigheden in het klein is begonnen, met het er-op-uittrekken om leden te werven na een lange arbeidsdag, het kontributie-o-phalen op de zondagochtend en deze af te rekenen op de enige vrije dag in de week!

Juist door die kleine bijzonderheden wordt men zich de weg bewust, die leidde van besprekingen in één-kamer-woningen naar het grote F.N.V.-gebouw te Amsterdam-Slotermeer. Natuurlijk vragen andere tijden een andere aanpak van problemen, eisen meer deskundigheid op verschillende terreinen om paraat te kunnen zijn en blijven. Evenals Spiekman's vader in het verleden, bindt de organisatie zich als het ware een ander stijf front en een andere vlinderdas voor dan voorheen en ook haar taal wordt daarmee anders, waarbij men terdege moet oppassen dat de vaktermen begrijpbaar blijven voor diegenen, die de voorhoede vormden van de vakbeweging en die nu hare achterban wordt geheten. De heer N. Spiekman heeft in vele bijeenkomsten en gesprekken herhaaldelijk gepleit voor scholing en ontwikkeling en het verzorgen van uitstekende programma's.

Het zinvol besteden van de weinige vrije tijd heeft in het verleden de vakbeweging doen groeien en het heeft heel veel vreugde gebracht in brede lagen van de in loondienst werkende beroepsbevolking. Nu door vermindering van de werktijden en door pensioneringen, alsook door andere omstandigheden de vrije tijd in omvang toeneemt, is het zaak AKTIEF te zijn en te blijven en daaraan van verschillende zijden mede te werken.

Onze veteraan, de heer N. Spiekman, begonnen als aspirant-lid van de vakbeweging op jeugdige leeftijd, behoort tot die getrouwen, die hun werkzaam aandeel als bestuurder hebben gevonden in de F.N.V. Kulturele Kringen Amsterdam.

Tenslotte nog een gedicht van één van de voorvaders van Nico Spiekman:

Hoogezand.

*Hoe heet de plaats, waar 't stoomvermogen,
Op Neerlands bodem eens gebracht,
Onafgebroken voor elks ogen
Gebezigd wordt in hare kracht?
Een dorp, waar men bewijzen geeft,
Zelf stoomwerktuig te kunnen maken;
Aan vreemd product geen boodschap heeft,
Niet meer, om toch aan stoom te raken,
De hulp behoeft van vreemde hand?*

J.N. Spiekman, 1868

Verrassend goed... en niet duur!

Synergon druk & print

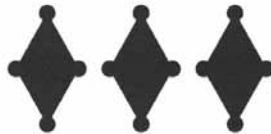
- Huisstijldrukwerk
- Reclamedrukwerk op maat
- Promotiemateriaal & specials
- Logistieke ondersteuning
- Privédrukwerk
- Familiedrukwerk

Waarom Synergon druk & print?

- Persoonlijk contact
- Goede service
- Deskundig advies
- Alle disciplines in eigen huis
- Uitstekende kwaliteit
- Scherpe prijzen

Synergon^{sw}
druk & print

Mr. A.J. Romijnweg 17
9672 AH Winschoten
T (0597) 453 521
E drukenprint@synergonsw.nl
I www.synergondrukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

JURIDISCHE DIENSTVERLENING

VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

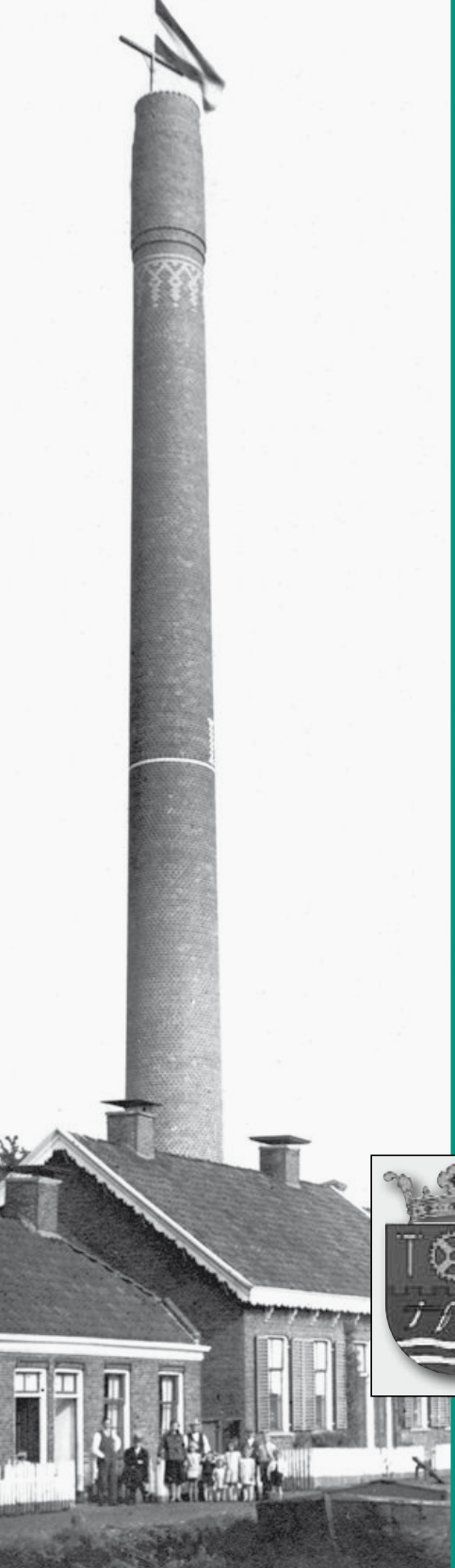
Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand